

Par valsts valodas politikā paveikto un iecerēto

Ziņojums Saeimai par paveikto un iecerēto darbību valsts valodas saglabāšanai, aizsardzībai, attīstīšanai un ietekmes palielināšanai

Saskaņā ar **2025. gada 14. martā** apstiprināto grozījumu Saeimas kārtības rullī 118.⁴ panta pirmajā daļā noteikto “**Ministru kabinets ik pēc diviem gadiem līdz attiecīgā gada 15. septembrim** iesniedz Saeimai ziņojumu par paveikto un iecerēto darbību valsts valodas saglabāšanai, aizsardzībai, attīstīšanai un ietekmes palielināšanai. Šā ziņojuma kopijas nekavējoties izsniedz deputātiem.”

Saskaņā ar pārejas noteikumu 15. punktu “pēc šā likuma 118.⁴ panta spēkā stāšanās pirmais Ministru kabineta ziņojums par paveikto un iecerēto darbību valsts valodas saglabāšanai, aizsardzībai, attīstīšanai un ietekmes palielināšanai iesniedzams Saeimai līdz 2025. gada 15. septembrim”.

Ikvienam valdības un Saeimas loceklim ir pienākums iesaistīties un veicināt valsts valodas politikas izstrādi, tās ieviešanas uzraudzību un rezultātu sasniegšanu. Pret valsts valodas politiku ir jāattiecas tikpat atbildīgi un izlēmīgi kā pret jebkuru citu valsts īstenotu nozaru politiku. Efektīvi un mērķtiecīgi īstenot valsts valodas politiku ir iespējams tikai tad, ja regulāri tiek apkopota informācija par jau sasniegtajiem un vēl sasniedzamajiem rezultātiem.¹

Ziņojuma mērķis ir sniegt informāciju par paveiktajām aktivitātēm valsts valodas saglabāšanā, aizsardzībā, attīstībā un ietekmes palielināšanā, kā arī par turpmāk iecerēto valsts valodas ilgtspējas nodrošināšanai.

Valsts valodas politikas īstenošanas mērķi, uzdevumi un virzieni

Valsts valoda ir viens no svarīgākajiem resursiem sabiedrības locekļu un valsts attīstībai. Tas ir identitātes pamats gan nācijai, gan valsts nacionālajai kultūrai un valsts drošībai, tāpēc – demokrātiskas valsts pastāvēšanai.

Valsts jeb oficiālā valoda ir vienojoša vērtība visiem valsts iedzīvotājiem. Oficiālās valodas jēdzienā ietverti valodai un sabiedrībai kopīgi simboliskie un pragmatiskie aspekti. No pragmatiskā skatpunkta raugoties – tā ir valoda, kurā funkcionē valsts, nodrošinot valsts iedzīvotājiem dzīvei vienotā sabiedrībā nepieciešamo, savukārt no simboliskā aspekta – tā definē valsts raksturu, nosaka

¹ Grozījumi Saeimas kārtības rullī. Pieejami: <https://likumi.lv/ta/id/359263-grozijumi-saeimas-kartibas-rulli>

sabiedrības un indivīdu kultūras pamatidentitāti, kā arī veicina kopienas izjūtas veidošanos [Choudhry, Houlihan 2021].

Latvijas Republikas Satversmē – **Satversmes 4. pantā** – latviešu valoda nostiprināta kā valsts valoda, kas nosaka valsts pienākumu veidot jēgpilnu, modernu un labas pārvaldības principiem atbilstošu normatīvo regulējumu, lai nodrošinātu iespējas valodas attīstībai un ilgtspējai, **garantijas tās oficiālajam statusam** atbilstošam stāvoklim un latviešu valodas kā nacionālā simbola aizsardzībai.

Satversme latviešu valodai nosaka valsts valodas statusu un piešķir konstitucionālu vērtību [Osipova 2011]. Satversmes 4.pants ir viens no tiem pantiem, kuri veido valsts konstitucionālo pamatu, nosakot Latvijas valsts iekārtas politiski juridisko raksturu [Levits 2019]. Tātad latviešu valoda Latvijā ir vienotā demokrātiskas sabiedrības diskursa valoda. Satversmes ievada pirmā rindkopa atklāj vēsturiskos apstākļus, kuru rezultātā latviešu tauta īstenoja pašnoteikšanās tiesības, dibinot Latvijas valsti, kā arī definē valsts mērķi, proti, “garantēt latviešu nācijas, tās valodas un kultūras pastāvēšanu un attīstību cauri gadsimtiem” (sk. Satversmes ievada pirmo rindkopu). Ievērojot to, ka Latvija ir vienīgā vieta pasaulē, kur var tikt garantēta latviešu valodas un līdz ar to arī latviešu kā valstsnācijas pastāvēšana un attīstība, latviešu valodas kā valsts valodas statusa un lietošanas sašaurinājums valsts teritorijā nav pieļaujams un var tikt uzskatīts arī par valsts demokrātiskās iekārtas apdraudējumu².

Valodas politika ir valsts nacionālās politikas sastāvdaļa, kas nosaka valstī lietoto valodu statusu un funkciju sadalījumu starp tām un konkrētu valodu runātāju lingvistiskās tiesības, kā arī sekmē valodu izpēti un attīstīšanu. Politika nosaka mehānismus, instrumentus mērķtiecīgai darbībai un virzībai, politikas līmenī tiek pieņemti lēmumi, lai nodrošinātu jomas tālāku attīstību, saglabāšanu, aizsardzību utt.

Ar terminu “valsts valodas politika” saprotam valsts īstenotu apzinātu pasākumu kopumu valstī runāto valodu funkcionālā sadalījuma saglabāšanai un mainīšanai, runātāju kolektīvo un individuālo valodas tiesību noteikšanai, valsts valodas izpētei un attīstīšanai. Jēdzienā ietverti visi valodas politikas īstenošanas virzieni: pedagoģiskais aspekts, piemēram, svešvalodu mācīšana un ietekme uz valsts valodas lietojumu, juridiskais, zinātniskais jeb lingvistiskais un sabiedrības iesaistes aspekts.

² Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2019.gada 23.aprīļa spriedums lietā Nr. 2018-12-01; skat. arī Satversmes tiesas 2001.gada 21.decembra sprieduma lietā Nr.2001-04-0103 secinājumu daļas 3.2.punktu.

Valsts valodas politika tiek saskaņota ar citām valstī īstenotajām politikām. Ar valsts valodu saprotam to valodu, kas valstī ieņem augstāko pozīciju valodu hierarhijā un kurai šāds statuss noteikts arī Satversmē vai citos likumdošanas aktos.

Valsts valodas likuma 24. pants nosaka: “(2) Valsts nodrošina **valsts valodas politikas izstrādi**, ietverot tajā latviešu valodas zinātnisku izpēti, aizsardzību un mācīšanu, sekmējot latviešu valodas lomas palielināšanu tautsaimniecībā, kā arī veicinot indivīda un sabiedrības izpratni par valodu kā nacionālu vērtību.”³

Valsts valodas politika ietver pasākumus, lai aizsargātu latviešu valodu un veicinātu tās lietojumu visās dzīves jomās, ieskaitot izglītību, kultūru, medijus, valsts iestāžu darbību un saziņu publiskajās sociolingvistiskajās jomās.

Valsts valodas politika tiek īstenota, balstoties uz Latvijas Republikas Satversmi, Valsts valodas likumu, Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam (turpmāk – NAP2027) noteiktajiem mērķiem un uzdevumiem atbilstoši NAP2027 6. prioritātes “Atvērtā, droša un tiesiska sabiedrība” rīcības virziena “Saliedētība” uzdevumam, proti, latviešu valodas lietojuma palielināšana ikdienas saziņā, tostarp digitālajā un sabiedrisko mediju vidē, paplašinot valodas apguves pieejamību un uzlabojot tās kvalitāti.

Valsts valodas politikas pamatnostādņu īstenošana

Latvijā pirmās valsts valodas politikas pamatnostādnes tika apstiprinātas 2005. gadā (*Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2005.–2014. gadam*, MK rīkojums Nr. 137, 02.03.2005.), kur tika noteikts uzdevums nostiprināt latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu. Šobrīd, laika posmā no 2023. līdz 2025. gadam, tiek turpināts iesāktais. *Valsts valodas politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam*⁴ izvirzītajos uzdevumos ņemta vērā pašlaik aktuālā nepieciešamība palielināt latviešu valodas lietojumu, paplašināt valodas vidi, celt valodas prestižu un latviešu valodas vērtības apziņu. Pasākumi plānoti visos četros valodas politikas īstenošanas virzienos un formulēti trīs apakšmērķos: “Valsts valodas drošumspēja un ilgstpējīga attīstība”, “Latviešu valodas vides paplašināšana un valodas resursu ilgstpēja” un “Sabiedrības līdzdalība un atbildība valsts valodas noturībā”.

Valsts valodas politikas **virsmērķis 2021.–2027. gadam** ir nodrošināt latviešu valodas kā vienīgās konstitucionāli noteiktās valsts valodas ilgstpēju, tās lietojumu visās sabiedrības darbības jomās, sekmējot valodas izpēti un valodas

³ Valsts valodas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/14740-valsts-valodas-likums>

⁴ Par Valsts valodas politikas pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam. Pieejamas: <https://likumi.lv/ta/id/325679-par-valsts-valodas-politikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>

resursu attīstību un digitalizāciju, stiprinot sabiedrības līdzdalību un individuālo atbildību valsts valodas politikas īstenošanā.

Valoda ir ne tikai saziņas līdzeklis, bet arī būtisks kopienu vienojošs elements Latvijā un diasporā, un tā atspoguļo kopīgo identitāti, vēsturi un kultūras vērtības, kas ir lingvistiskās pašapziņas pamatā. Atbilstoši Valsts valodas likumā norādītajam minētais virsmērķis realizējams, nodrošinot arī vēsturiskā latviešu valodas paveida – latgaliešu rakstu valodas – attīstību un lībiešu valodas kā pirmiedzīvotāju valodas Latvijā saglabāšanu.

Kā liecina regulāri veiktā valodas situācijas pētījuma (monitoringa) dati, latviešu valodas prasme sabiedrībā ir stabili pieaugoša, neraugoties uz dažādām valodas situāciju ietekmējošām tendencēm mūsdienās (piemēram, migrāciju).⁵

Tāpēc nozīmīgs darbs jāiegulda sabiedrības informēšanā un iesaistē, pozitīvas lingvistiskās attieksmes jeb attieksmes pret valodu un pārliecības par latviešu valodas vērtību stiprināšanā, pozitīvu valodas lietojuma ieradumu veidošanā, sekmējot valsts valodas simboliskās vērtības un valodas funkciju izpratni. Tas panākams, attīstot un kopjot latviešu valodu kā modernas sabiedrības valodu, konsekventi īstenojot pāreju uz mācībām valsts valodā un vienotu skolu un ikdienā izvēloties saziņā latviešu valodu, resp., valsts valodas statusam atbilstošu lingvistisko uzvedību. Vienlaikus veidojama izpratne par Latvijas lingvistisko un kultūrvēsturisko mantojumu: par latviešu valodas paveida – latgaliešu rakstu valodas – un Latvijas pirmiedzīvotāju – lībiešu – valodas valstisko vērtību un attīstību, un nodrošināms atbalsts latviešu valodas saglabāšanai, uzturēšanai un prasmes pilnveidei diasporā.

Mēs dzīvojam globalizācijas laikmetā. Pasaulē līdzās pastāv dažādas kultūras un valodas. Mūsdienās ir svarīgi novērtēt savas valsts (lokālo) lingvistisko mantojumu kā resursu, attīstīt un rūpēties par to, jo tas nodrošinās mūsu valodas pastāvēšanu līdzās globālajām valodām.

Svarīgi ir atcerēties, ka katrā latviešu vēsturiskajā zemē ir savas unikālas un atšķirīgas latvietības iezīmes, tradīcijas, valodas paveidi, kā arī savdabīga kultūrvēsturiskā vide. Latvietības iezīmju daudzveidība, divas latviešu rakstu valodas tradīcijas, latviešu vēsturisko zemju kultūrvēsturiskā vide un to ilgtspēju veicinošās vietējo kopienu uzturētās kultūrtelpas ir latviešu nācijas kopēja bagātība, kas ir valstiski atbalstāma un attīstāma.⁶

Regulāri pētījumi un monitorings palīdz veidot uz datiem balstītu politiku un ļauj laikus identificēt riskus (piemēram, migrācijas vai globalizācijas radītās izmaiņas valodas lietojumā). Pētījumu rezultāti palīdz apzināt lingvistisko attieksmi, valodas prasmes un lietojuma tendences, un tie tiek izmantoti kā

⁵ Valodas situācija Latvijā. Sabiedrības aptaujas rezultāti. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2024. 53 lpp.

Pieejams: https://valoda.lv/wp-content/uploads/2016/12/Valodas_situacija_2023.pdf

⁶ Latviešu vēsturisko zemju likums, pieņemts 16.06.2021. pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/324253-latviesu-vesturisko-zemju-likums>

pamatojums tālākajai valsts politikai. Arī turpmāk nepieciešams nodrošināt pastāvīgu un sistemātisku datu ieguvu par valodas prasmēm un lietojumu visā sabiedrībā, lai lēmumi būtu balstīti uz aktuāliem faktiem un statistiku, kas palīdz skaidrot Latvijas pozīciju arī starptautiski. Valodas politika nav tikai iekšējs jautājums – tā ietekmē Latvijas tēlu, diasporas integrāciju un Latvijas valsts interešu aizsardzību starptautiski. Būtiski veicināt latviešu valodas starptautisko redzamību, atbalstot pētījumus par latviešu valodas mācībām diasporā, kā arī sekmēt latviešu valodas kā diplomātijas un kultūras valodas prestižu ārvalstīs.

Ziņojums sniedz pārskatu par Valsts valodas politikas pamatnostādņu 2021.–2027. gadam īstenošanu laika posmā no 2023. līdz 2025. gadam. Pārskatā, ievērojot valodas politikas rīcības virzienus un valodas situācijas attīstības tendences, raksturots valsts valodas stiprināšanā sasniegtais un izvirzītas turpmākās darbības prioritātes.

Valodu konkurences radītos riskus iespējams mazināt apzinātas valodas politikas ceļā, gan nodrošinot valsts valodas statusu stiprinošu juridisko bāzi, gan garantējot latviešu valodas pētniecību un lietojumu modernajās tehnoloģijās, gan nodrošinot pilnvērtīgu latviešu valodas apguvi skolā un citās izglītības pakāpēs un formās jebkurā pasaules vietā, gan arī sekmējot sabiedrības izpratni par sociolingvistiskajiem procesiem un iesaistot valodas politikas īstenošanā.

Lai veiksmīgi īstenotu valodas politikā plānoto, atbilstoši valodas situācijai un latviešu valodas konkurētspējas un prestiža palielināšanas nepieciešamībai, jārīkojas konsekventi un koordinēti, nodrošinot saskaņotu darbību visos **četros valodas politikas rīcības virzienos:**

- **juridiskajā** (valsts valodas statusa nodrošinājums – normatīvo aktu pilnveide, īstenošana un uzraudzība),
- **lingvistiskajā** (valodas zinātniska izpēte, attīstība),
- **pedagoģiskajā un/vai izglītības** (valodas prasmes nodrošināšana, metodiskais un pedagoģiskais atbalsts),
- **sabiedrības iesaistes un līdzdalības** (lingvistiskās attieksmes veidošana, sistēmiska un konsekventa valsts valodas politikas principu ievērošana visās jomās, valodas prestižs un izpratne par valodu funkcijām).

Pozitīvi rezultāti sasniedzami tikai ciešā valodas politikas īstenošanas virzienu mijiedarbībā. Piemēram, valodas lietojuma vides paplašināšanās nav iedomājama bez valodas prasmes kvantitatīva un arī kvalitatīva pieauguma, bez pozitīvas lingvistiskās attieksmes nostiprināšanās; savukārt valodas prasmes paaugstināšanās nav iedomājama bez attiecīgiem pedagoģiskiem resursiem u. tml. [Kaplan, Baldauf 2008, 20].

Valodas statusa nodrošinājums (juridiskais virziens)

Valsts vērtības, simboli un ideoloģija arī valodas aspektā tiek pausta ar normatīvā regulējuma starpniecību, resp., tiek izstrādāts un pilnveidots **normatīvais regulējums valsts valodas tiesību nodrošināšanai**, tādējādi nosakot valodu, arī to paveidu, statusu un funkcijas. Jautājumi, kas skar latviešu valodu, vienlaikus ietekmē Latvijas valsts konstitucionālos pamatus. Satversmes kodolā noteikts pienākums ne vien tiesiski nodrošināt latviešu valodai valsts valodas statusu (Satversmes 4. pants), bet arī ar valsts rīcībā esošajiem tiesiskajiem līdzekļiem gādāt par to, lai latviešu valoda pildītu valsts valodas funkciju, tas ir, būtu par sabiedrības kopējo saziņas un demokrātiskās līdzdalības valodu.

Pārskata periodā (2023–2025), lai stiprinātu valsts valodas lietojumu, pilnveidota esošā normatīvo aktu bāze. Valsts valoda ir viena no konstitucionālajām vērtībām, kuru aizsargāt uzticēts Satversmes tiesai. Turklāt Satversmes tiesas sniegtā tiesību normu interpretācija ir vispārsaistoša, un tā izmantojama, ne tikai likumdevējam un citām valsts institūcijām īstenojot savas funkcijas, bet arī ikvienam no mums dzīvojot Latvijas sabiedrībā [Rodiņa, Bārdiņš 2024].

Izglītības un zinātnes ministrija (IZM) kā vadošā iestāde valsts valodas politikas jomā.⁷ pārskata periodā ir iniciējusi grozījumus **Izglītības likumā** (09.05.2024., 15.05.2025.). Īstenotās politikas mērķis ir pilnībā īstenot pāreju uz kādu no Eiropas Savienības oficiālajām valodām kā otro svešvalodu skolās. Grozījumi Izglītības likumā (09.05.2024.) reglamentē atteikšanos no krievu kā otrās svešvalodas apguves pamatizglītībā. Grozījumi Izglītības likumā (15.05.2025.) nosaka iespēju vidējās, profesionālās vidējās izglītības un arodizglītības pakāpē atteikties no krievu kā otrās svešvalodas apguves. Šīs pārmaiņas pamatojas vēlmē paust savu pilsonisko attieksmi un nostāju pret ģeopolitisko situāciju pasaulē, ko izraisīja Krievijas Federācija, uzsākot karu Ukrainā. Īstenotās politikas mērķis ir no 2026./2027. mācību gada pilnībā skolā kā otro svešvalodu (pirmā svešvaloda ir angļu valoda) apgūt kādu no Eiropas Savienības oficiālajām valodām vai svešvalodu, kuras apguvi regulē noslēgtie starpvaldību līgumi izglītības jomā. Pieņemtie lēmumi nostiprinās Latvijas piederību Eiropai un veicinās jauniešu pilnvērtīgu iekļaušanos Eiropas izglītības un kultūras telpā.

Lai noskaidrotu pamatizglītības iestāžu iespējas nodrošināt otrās svešvalodas – ES vai EEZ oficiālās valodas – apguvi, IZM ir veikusi aptauju. Aptaujā piedalījās 450 izglītības iestādes (77 % no visām skolām, kurās mācās skolēni no 5. klases). Rezultāti rāda – no 2026. gada 1. septembra kā otro

⁷ *Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums*. Ministru kabineta noteikumi Nr. 528, Rīgā, 16.09.2003. Pieejami: <https://likumi.lv/ta/id/79100-izglitibas-un-zinatnes-ministrijas-nolikums>

svešvalodu skolas plāno piedāvāt apgūt vācu valodu (89 % jeb 401 skola), franču valodu (22 % jeb 91 skola) un spāņu valodu (20 % jeb 79 skolas).

Latvijas darba tirgū ilglaicīgā vēlme, lai pretendents prastu trīs valodas – latviešu, angļu un krievu -, sašaurina biznesa kontaktus un nesekmē to attīstību, piemēram, ar Spāniju u.c. reģioniem. ES daudzvalodības politika ir saistoša un ekonomiski izdevīga Latvijai, jo ar valodu daudzveidību indivīda līmenī [...] tiktu veicināta Latvijas ekonomiskā un kultūras izaugsme [Skujiņa 2025].

Kā jau minēts, atbildība par valsts valodas politikas izstrādāšanu Latvijas Republikā ir IZM. Neskatoties uz to, valsts valodas politika ir caurviju horizontāla politika, tās īstenošanā Latvijā ir iesaistītas vairākas ministrijas un to padotības institūcijas. Ar mērķi stiprināt valsts valodas lietojumu pārskata periodā iniciētas izmaiņas vairākos normatīvajos aktos.

Pieņemti grozījumi **Imigrācijas likuma** pārejas noteikumos (05.04.2023., 08.06.2023., 14.09.2023., 20.06.2024.), līdz ar to ir paplašināts Krievijas Federācijas pilsoņu Latvijā loks, uz kuriem tiek attiecināta prasība apliecināt valsts valodas zināšanas, lai varētu saņemt Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu. Izmaiņas likumā attiecas uz tiem Krievijas Federācijas pilsoņiem, kuri pastāvīgās uzturēšanās atļauju Latvijā saņēma līdz 2003. gadam. Valsts valodas prasmes pārbaudes dati liecina, ka latviešu valodas prasmes pārbaudījums atbilstoši jaunajai normai jākārto 2 077 personām.

Pieņemti grozījumi **Ministru kabineta** 2022. gada 8. marta noteikumos **Nr. 157 “Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu, valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi”** (18.03.2025.), kuros Ministru kabinets apstiprinājis valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību Krievijas Federācijas pilsoņiem, kuriem, lai iegūtu Eiropas Savienības (ES) pastāvīgā iedzīvotāja statusu, ir jāapliecina valsts valodas prasme vismaz A2 līmenī.

Grozījumi **Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā** (22.06.2023.) noteic valsts valodas lietojumu priekšvēlēšanu aģitācijā.

Priekšvēlēšanu aģitācijas periodā elektronisko plašsaziņas līdzekļu radio un televīzijas programmās, publiskās lietošanas ārtelpās un iekštelpās, periodiskajos izdevumos (laikrakstos un žurnālos), biļetenos, grāmatās un citos iespiedtehnikā sagatavotos izdevumos un internetā apmaksāti priekšvēlēšanu aģitācijas materiāli izvietojami un apmaksāta priekšvēlēšanu aģitācija veicama valsts valodā (tai skaitā latgaliešu rakstu valodā) vai lībiešu valodā.

Priekšvēlēšanu aģitācijas periodā pirms Eiropas Parlamenta vēlēšanām un pašvaldību vēlēšanām šie aģitācijas materiāli var ietvert vai aģitācija var tikt

nodrošināta ar tulkojumu Eiropas Savienības dalībvalstu oficiālajās valodās. Šādos gadījumos valsts valodas lietojums nedz audiāli, nedz vizuāli nedrīkst būt mazāks vai šaurāks par saturu svešvalodā.

Jāpiebilst, ka debates netiek uzskatītas par priekšvēlēšanu aģitāciju. Latvijas Televīzija 2024. gada 3., 4., 5. un 6. jūnijā bija paredzējusi Eiropas Parlamenta deputātu kandidātu debates rīkot arī krievu valodā, neraugoties uz to, ka Eiropas Parlamenta deputātiem jārunā valsts valodā – jo viņi ir Latvijas pilsoņi un pārstāv Latvijas valsti. Vēršam uzmanību, ka šādi tiek mazināta gan latviešu valodas loma sabiedrībā, gan apzināti sekmēta nepamatota divvalodība.

Pieņemti grozījumi **Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likumā** (02.02.2024.) Likuma 8. panta ceturtā daļa izteikta jaunā redakcijā, nosakot: “Ja Latvijas Sabiedriskais medijs veido vairākas programmas, tad vienu radio un vienu televīzijas programmu vai daļu vienas radio un vienas televīzijas programmas raidlaika var atvēlēt raidījumiem svešvalodās, ieskaitot šajā raidlaikā arī valsts valodā subtitrētas kinofilmas vai teātra izrādes.” Minētā tiesību norma stājusies spēkā 2025. gada 1. janvārī.

Noris **Satversmes tiesas** lieta **Nr. 2024-30-01** “Par Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likuma 3. panta septītās daļas un 2024. gada 18. janvāra likuma “Grozījumi Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likumā” 6. panta, ciktāl ar to likuma 8. panta ceturtā daļa izteikta jaunā redakcijā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes ievadam un 4. pantam”. Pieteikumu Satversmes tiesā iesniedza divdesmit Saeimas deputāti. Pieteikuma iesniedzēju ieskatā ar apstrīdētajām normām sabiedriskajiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem noteiktais pienākums veidot noteikta apjoma radio un televīzijas programmas mazākumtautību valodās mazinot latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas vērtību demokrātiskā sabiedrībā un apdraudot valsts drošību. Tādēļ apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes ievadā ietvertajiem vārdiem “latviešu valoda kā vienīgā valsts valoda” un Satversmes 4. pantam. Satversmes tiesas spriedums vēl nav pasludināts.

Grozījumu **Darba likumā** (19.09.2024.) mērķis ir aizstāvēt darbinieku tiesības darba pienākumu veikšanas laikā izmantot valsts valodu un netikt diskriminētiem ar nepamatotām svešvalodas prasībām. Tādējādi nostiprināts aizliegums darba devējiem nepamatoti pieprasīt darbiniekiem svešvalodu prasmes.

Valsts valodas politikas pamatnostādnēs kā viens no rīcībpolitikas aktuāliem pasākumiem norādīta nepieciešamība efektīvi vērsties pret pārkāpumiem darba tirgū vai publiskajā sfērā, ja nepamatoti tiek prasīta krievu valodas prasme. Šie likuma grozījumi ir viens no nozīmīgākajiem pasākumiem

valodas politikas īstenošanā. Darba devēju prasība darbiniekiem prast krievu valodu nav valodas situācijā pamatota un nav arī attaisnojama. Nepamatoto darba devēju prasību dēļ tika negatīvi ietekmētas lielas daļas latviešu jauniešu, diasporas pārstāvju un reemigrantu iespējas integrēties darba vidē. “Latviešu jaunieši un ārzemēs uzaugušie latvieši latviski runā, viņi arī vēlas to konsekventi darīt un tieši tad arī tiek lingvistiski diskriminēti, atstāj savas darbavietas vai aizbrauc uz citu valsti, kur viņu izvēlētais svešvalodu apguves modelis noder vairāk nekā Latvijā” [Skujiņa 2025]. Pētījuma autore arī norāda uz lingvistisko diskrimināciju medicīnas iestādēs, kur ar to sastopas topošie un jaunie ārsti, ārsti-rezidenti, kuriem tiek pieprasītas krievu valodas zināšanas un lietojums [Skujiņa 2025].

Valodas situācijas izpētes dati [LVA 2023] par strādājošiem jaunākās paaudzes pārstāvjiem ļauj secināt, ka kopumā viņi latviešu valodu prot labāk nekā krievu valodu. Resp., Latvijas darba tirgū strādājošo ar labu latviešu valodas prasmi īpatsvars pieaug, bet laba krievu valodas prasme kļūst mazāk izplatīta un pieaug angļu valodas prasme Latvijas darba tirgū.⁸

Saziņa latviski darbā ir viens no būtiskākajiem faktoriem, kas motivē apgūt latviešu valodu un pilnveidot latviešu valodas prasmi. Darba vide palielina latviešu valodas lietošanas biežumu un tārad sekmē arī sabiedrības integrāciju. Darba joma ir tā, kas motivē latviski runāt tos, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda. To apliecina 2023. gada aptauja: respondenti, kuri pēc tautības nav latvieši, kā vienu no nozīmīgākajiem motivējošiem faktoriem latviešu valodas apguvei un lietošanai ir norādījuši valodas nepieciešamību un iespēju to lietot darba vidē. Dati arī rāda, ka vecāku paaudžu cilvēki (sākot no 45 gadiem) latviešu valodu apguvuši vairāk darba vidē.

Grozījumi **Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likumā** (21.11.2024.) paredz pienākumu pēc trīs gadu darba apliecināt valsts valodas zināšanas Latvijā strādājošam medicīnas personālam no Ukrainas – vismaz vidējā līmeņa 1. pakāpē (B1).

2022. gadā Krievijas izvērstā karadarbība Ukrainā mainīja pasauli. Lielā daļā valstu pieauga iedzīvotāju skaits Ukrainas kara bēgļu lielās emigrācijas dēļ. Latvija nebija izņēmums, un 2023. gadā jau otro gadu pēc kārtas visvairāk ieobraucēju bija tieši no Ukrainas – 25,1 % (2022. gadā – 63,6 %) jeb katrs ceturtais no visiem imigrantiem. Tas ietekmēja un mainīja arī latviešu valodas apguves procesu jauniebraucējiem, lielu daļu finansējuma un uzmanības atvēlot latviešu valodas kursu piedāvājumam ukraiņiem. Salīdzinot ar 2022. gadu, ieobraucēju skaits 2023. gadā samazinājās divas reizes, bet aizbraucēju – par 2,3 %. 2023. gadā Latvijā no ārvalstīm ieradās 18,7 tūkst. iedzīvotāju, kas ir par 20 tūkst. mazāk nekā 2022. gadā, kad ieradās rekordaugsts skaits (38,7 tūkst.) un

⁸ Valodas situācija Latvijā. Sabiedrības aptaujas rezultāti. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2024. 53 lpp.
Pieejams: https://valoda.lv/wp-content/uploads/2016/12/Valodas_situacija_2023.pdf

pozitīvo migrācijas starpību galvenokārt veidoja 23,5 tūkstoši Ukrainas kara bēgļu [CSP dati].

Saskaņā ar minētajiem grozījumiem “Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likumā” 14. un 17. pants likumā nosaka, ka ārstniecības personām, farmaceitiem un farmaceita asistentiem, kuri ir Ukrainas civiliedzīvotāji, triju gadu laikā no īslaicīgo profesionālo pakalpojumu sniegšanas atļaujas saņemšanas jāapgūst valsts valoda vismaz B1 līmenī. Apliecinājums par valsts valodas apguvi jāiesniedz atļauju izsniegušajai institūcijai. Ja prasība netiek izpildīta, institūcija ir tiesīga apturēt atļaujas darbību līdz apliecinājuma iesniegšanai, un atļaujas termiņš netiek pagarināts par laikposmu, kad tā bija apturēta. Apliecinājums par valsts valodas apguvi jāiesniedz līdz 2025. gada 31. jūlijam ārstniecības personām un farmaceitiem, kuru atļauja tika izsniegta pirms 2022. gada 1. jūlija.

Nemot vērā iepriekš minēto, Veselības ministrija norāda, ka izsniegtas 138 atļaujas, savukārt valsts valodas prasmi B1, B2 un C1 līmenī nokārtojušas kopā 13 personas. Šī prasība paredz pakāpenisku un mērķtiecīgu valsts valodas apguvi Ukrainas civiliedzīvotājiem, vienlaikus paredzot laiku valsts valodas apguvei un piekļuvi attiecīgajiem atbalsta mehānismiem, kā arī ir cieši saistīta ar drošas un kvalitatīvas veselības aprūpes nodrošināšanu Latvijā un pacientu tiesību aizsardzību.

Kopumā valstī samazinās iebraucēju skaits no Krievijas, Baltkrievijas, tomēr turpinās imigrācijas etniskā un kultūru dažādība, kas palielina gan valsts valodas apguvēju profila dažādību, gan kopumā sabiedrības dažādību, un imigranti, bēgļi, patvēruma meklētāji pašlaik ir un būs nozīmīga valsts valodas apguvēju grupa. Kā rāda Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes statistika par pirmreizējo termiņuzturēšanās atļauju (TUA) saņēmējiem, pirmreizējo imigrantu apjoms strauji pieaudzis īpaši pēc kara Ukrainā.⁹ Piemēram, 2022.gadā izsniegtas 18 477 TUA, bet 2023. gadā izsniegtas 27 266 TUA. Pirmreizējo uzturēšanās atļauju skaita straujais pieaugums 2022. un 2023. gadā pamatā saistāms ar Ukrainas civiliedzīvotājiem izsniegtajām uzturēšanās atļaujām. 2024.gadā pirmreizējo uzturēšanās atļauju skaits ir strauji sarucis. Valsts valodas apguve jauniebraucējiem ir svarīgs risināmais uzdevums valsts valodas politikā, jo, vairojot valodas pratēju skaitu, pieaugs valsts valodas lietojums.

Lai stiprinātu augstākās izglītības un zinātnes kvalitāti un veicinātu augstskolu konkurētspēju, pieņemti grozījumi **Augstskolu likumā** (24.10.2024.) par valodas prasībām akadēmiskajam personālam.

27. pants tika papildināts ar septīto daļu šādā redakcijā:

“(7) Lai veicinātu augstskolas attīstību tās stratēģiskajā specializācijā, akadēmiskā personāla amatā, izņemot lektoru un asistentu, vienu reizi uz laiku, kas nav ilgāks par sešiem gadiem, var ievēlēt ārzemnieku, kura valsts valodas

⁹ Pieejams: <https://www.pmlp.gov.lv/lv/uzturesanas-atlaujas>

prasme neatbilst normatīvajos aktos noteiktajam apjomam. Augstskola nodrošina iespēju apgūt valsts valodu akadēmiskā personāla amatā ievēlētajam ārzemniekam. Pēc sešu gadu termiņa beigām ārzemnieku var ievēlēt akadēmiskajā amatā tajā pašā vai citā augstskolā, ja viņš ir ieguvis apliecinājumu par valsts valodas prasmi Ministru kabineta noteiktajā apjomā.”

Vienlaikus augstskolai būs jānodrošina iespēja amatā ievēlētajam ārzemniekam apgūt valsts valodu, un pēc sešu gadu termiņa beigām viņu atkārtoti ievēlēt amatā tajā pašā vai citā augstskolā varēs tikai tad, ja pa šo laiku ārzemnieks būs ieguvis apliecinājumu par valsts valodas prasmēm Ministru kabineta noteiktajā apjomā.

Pieņemti grozījumi **Pacientu tiesību likumā** (13.06.2024.). Likumā ietvertas pacienta tiesības pieaicināt personu, kas tai nodrošina tulkošanu, ja pacients valsts valodu neprot un runā tādā valodā, ko ārstniecības persona nesaprot.

Precizēta komunikācijas kārtība starp pacientu un ārstniecības personu. Proti, Pacientu likuma 15. pants ir papildināts ar 2.¹ daļu šādā redakcijā: “Ja pacients neprot valsts valodu un runā tādā valodā, ko ārstniecības persona nesaprot, pacients nodrošina tulkošanu, izņemot gadījumus, kad tas nav iespējams objektīvu iemeslu dēļ.”

Grozījumi **Kredītiestāžu likumā** (19.09.2024., 12.06.2025.) nosaka – kopš 2025. gada 30. janvāra Latvijas komercbanku bankomātos kā izvēle vairs nav pieejama krievu valoda. Grozījumos noteikts, ka klienta saskarne bankomātā jānodrošina latviešu valodā, savukārt papildus drīkst būt iestatīta arī Eiropas Savienības un Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas dalībvalstu vai kandidātvalstu oficiālajā valodā.

Lai stiprinātu valsts valodas lietojumu kredītiestādēs, 2025. gada 12. jūnijā apstiprinātie grozījumi nosaka: primārā valoda jebkurā digitālajā vidē, saziņā un dokumentos, kā arī klātienē apkalpošanā ir latviešu valoda. Prasība par latviešu valodas lietojumu kredītiestādēm būs jānodrošina ne vēlāk kā līdz 2026. gada 30. septembrim. Tāpat grozījumi paredz, ka kredītiestāde Latvijā arī pati var noteikt, kuru Eiropas Savienības dalībvalsts vai kandidātvalsts oficiālo valodu kā papildu valodu tā izmanto saziņā ar klientiem.

Lai stiprinātu valsts valodas lietojumu ikdienas saziņā, Tieslietu ministrija iesniegusi priekšlikumu Saeimā likumprojektam **“Grozījumi Maksājumu pakalpojumu un elektroniskās naudas likumā”** (Nr.923/Lp14). Tas jau ir pieņemts 2. lasījumā. Priekšlikums paredz noteikt, ka ikvienam maksājumu pakalpojuma izmantotājam Latvijā ir tiesības saņemt pakalpojumu latviešu

valodā, tādējādi stiprinot valsts valodas lietojumu finanšu sektorā. Maksājumu pakalpojumu sniedzējiem – neatkarīgi no tā, vai tie darbojas ar filiāli vai bez tās – ir jānodrošina, ka visi ar pakalpojumu sniegšanu saistītie dokumenti, digitālās saskarnes, zvanu centri un klātienes apkalpošana ir pieejami latviešu valodā.

Stiprinot Latvijas piederību Eiropas kultūras telpai, tūristiem nepieciešamo informāciju līdztekus valsts valodai turpmāk varēs sniegt kādā no Eiropas Savienības oficiālajām valodām, nevis jebkurā svešvalodā. To paredz grozījumi **Ministru kabineta** 2005. gada 15. februāra noteikumos Nr. **130 “Noteikumi par valodu lietošanu informācijā”** (03.12.2024.). Grozījumi paredz, ka, sniedzot publisku informāciju sabiedrībai pieejamās vietās, līdztekus valsts valodai var lietot kādu no Eiropas Savienības oficiālajām valodām, ja šī informācija ir saistīta ar sabiedriskā transporta pakalpojuma sniegšanu, ieceļojot un izceļojot no Latvijas, vai nodrošinot nokļūšanu starptautiska mēroga transporta infrastruktūras objektā, vai no tā. Izmaiņas sniegs atbalstu tūrisma nozarei kopumā, veidojot pievilcīgāku vidi ārvalstu tūristiem.

Savukārt, lai stiprinātu valsts valodas politiku, Saeima 2025. gada 27. februārī pieņēma grozījumus **Saeimas kārtības rullī** (27.02.2025., 29.05.2025.). Ar tiem noteikts pienākums Ministru kabinetam ik pēc diviem gadiem sniegt Saeimai ziņojumu par paveikto un iecerēto darbību valsts valodas saglabāšanai, aizsardzībai, attīstībai un ietekmes palielināšanai.

Ar grozījumiem Saeimas kārtības rullī arī nostiprināts, ka Saeimas deputāts saziņā ar Latvijas sabiedrību nepieļauj rīcību, kas radītu šaubas par latviešu valodas nozīmību. 2025. gada 29. maijā pieņemtie grozījumi paredz likumā nostiprināt, ka Saeimas telpās deputāti savstarpēji un saziņā ar Latvijas sabiedrību lieto valsts valodu. Saeimas deputātu ētikas kodekss papildināts ar prasību, ka “deputāts izkopj savu runas un valsts valodas prasmi. Saeimas telpās deputāti savstarpēji un saziņā ar Latvijas sabiedrību lieto valsts valodu. Deputāts nepieļauj rīcību, kas var radīt šaubas par latviešu valodas nozīmību”.

Atbilstoši Saeimas kārtības rullim pirmo reizi Saeimas vēsturē pēc 20 deputātu (26.09.2024.) ierosinājuma divi partijas “Stabilitātei!” deputāti nosūtīti uz latviešu valodas prasmes pārbaudi. Pirmo reizi parlamenta vēsturē tika sākta procedūra, kas var beigties ar mandāta atņemšanu deputātam latviešu valodas nezināšanas dēļ. Ja tiek konstatēts, ka deputāta valsts valodas zināšanas neatbilst normatīvajos aktos noteiktajam līmenim vai deputāts noteiktajā termiņā nav ieradies uz pārbaudi, likums nosaka, ka Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijai 15 dienu laikā jāiesniedz Saeimai lēmuma projekts par deputāta izslēgšanu no Saeimas sastāva. Viens deputāts pats ir nolīcis deputāta mandātu.

Turpmāk uzmanība pievēršama valodas politikas normatīvo aktu ievērošanai un sabiedrības pilsoniskai iesaistei. 2023.–2025. gadā papildināti vairāki likumi un grozīti ministru kabineta noteikumi ar mērķi stiprināt un paplašināt valsts valodas lietojumu. Ņemot vērā pasaules politisko norišu un imigrācijas rosinātās pārmaiņas sabiedrībā, normatīvā nodrošinājuma pilnveide valsts pamatvērtību aizsardzībai būs aktuāla arī turpmāk.

Satversmes tiesas judikatūrā vairākkārt uzsvērts, ka valsts valodas funkcija ir būt par sabiedrības kopējo saziņas un demokrātiskās līdzdalības valodu, tā ir vienotā demokrātiskas sabiedrības diskursa valoda. Kopēja valoda veido vienotu pasaules redzējumu, informācijas un diskusiju telpu, kas nepieciešama, lai demokrātiskā sabiedrībā pieņemtu lēmumus un savstarpēji sadarbotos. Tā ir valsts valodas statusa jēga un obligāts priekšnoteikums saliedētai sabiedrībai un labi funkcionējošai demokrātijai. Papildus valsts valoda veic arī citus valstiski svarīgus uzdevumus, nodrošina valsts pastāvēšanu, komunikāciju starp personu un valsti [Rodiņa, Bārdiņš 2024].

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT) savā judikatūrā, izskatot vairākas lietas par 2018.gada izglītības reformas posmu un latviešu valodas kā mācību valodas proporcijas palielināšanu izglītības iestādēs, uzsvērusi latviešu valodas kā valsts valodas statusu un nozīmīgumu. ECT ir norādījusi, ka Latvijai ir tiesības veikt pasākumus, kas vērsti uz latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statusa aizsardzību Latvijā. Valsts valoda, līdzīgi kā valsts teritorija, iekārta un karogs, ir viena no valsts konstitucionālajām vērtībām. Nosakot latviešu valodai valsts valodas statusu, Latvija apņemas nodrošināt tās iedzīvotājiem tiesības bez šķēršļiem izmantot šo valodu, gan saņemot, gan izplatot informāciju privāti un publiski. Turklāt Latvijai, kuru vairāk nekā 50 gadus bija okupējusi PSRS, ir tiesības un pat pienākums veikt pasākumus latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas aizsardzībai un okupācijas rezultātā radīto seku šīs valodas lietojumam izskaušanai¹⁰.

Vēršam uzmanību, ka valsts varas augstākā līmeņa pārstāvji un plašsaziņas līdzekļi ir ietekmīgākie paraugi sabiedrībai, kas var normalizēt valodas lietojuma modeļus un paradumus.

Pēdējos gados Satversmes tiesas judikatūrā nostiprinājies princips, ka valsts valodas lietojums ir ne tikai demokrātijas, bet arī **valsts drošības jautājums**. Tas ir būtisks pavērsiens tiesiskajā izpratnē par valodu, ko nedrīkst ignorēt turpmāk.

Normatīvo aktu ievērošana ikdienas praksē ir viens no sarežģītākajiem uzdevumiem turpmāk, veicināma ir arī **likumu izpildes kontrole**.

¹⁰ *Valiullina un citi pret Latviju*, ECT 14.09.2023. spriedums; *Džibuti un citi pret Latviju*, ECT 16.11.2023. spriedums; *Djeri un citi pret Latviju*, ECT 18.07.2024.spriedums; arī *Mentzen pret Latviju*, ECT 07.12.2004. lēmums.

Valodas zinātniskās izpētes un attīstības – lingvistiskais – rīcības virziens

Valodas zinātniska izpēte, kopšana, standartizācija, valodas normu avotu izstrāde lielā mērā nosaka modernas valodas spēju iekļauties mūsdienu pasaules valodu kopā. Globalizācija (t. sk. lingvistiskā) ietekmē valodu dzīvotspēju un konkurētspēju. Arvien lielāka loma mūsdienu informatīvajā pasaulē ir valodas esamībai digitālajā vidē: latviešu valodas pastāvēšanai tehnoloģijās, iespējai apgūt valodu, izmantojot IT risinājumus, latviešu valodas spējai sekot līdzi mūsdienu sabiedrības attīstībai, nodrošinot un ieviešot ikdienas lietojumā dažādās jomās nepieciešamo aktuālo leksiku un terminoloģiju. Šis rīcības virziens valodas politikā ilgu laiku saņēmis un joprojām saņem nepietiekamu finansējumu, kas kavē nozares attīstību¹¹.

Pēdējos divos gados turpināta gan latviešu valodas, gan tās vēsturiskā paveida – latgaliešu rakstu valodas – un lībiešu valodas izpēte, paaugstinot valodas konkurētspēju informācijas tehnoloģijās, veicot valsts valodas sociolingvistiskās situācijas monitoringu, attīstot valodas apguves didaktiku un metodiku (etniskā mantojuma valodas apgūvē, latviešu valodas kā mācībvalodas izmantojumā lingvistiski neviendabīgā vidē u. c.), aktualizējot latviešu valodas standartizācijas un valodas prakses jautājumus (terminoloģijas attīstība, normu avotu izstrāde). Audzis arī sabiedrības pieprasījums pēc lingvistiskajām konsultācijām.

Valsts pētījumu programmas (VPP) ir viens no finansējuma veidiem, kas daļēji sniedz nepieciešamos līdzekļus latviešu valodas attīstībai un arī zinātniskās domas attīstībai valodniecībā. 2021.–2024. gadā Izglītības un zinātnes ministrija sadarbībā ar Latvijas Zinātnes padomi organizēja VPP “Letonika latviskas un eiropeiskas sabiedrības attīstībai” īstenošanu. Programmas mērķis bija stiprināt latviešu valodas – Latvijas identitātes un valsts vērtības veidojošā pamatelementa – ilgtspēju, lingvistisko kvalitāti un konkurētspēju Latvijā un pasaules valodu kontekstā. VPP “Letonika 3” Stratēģiskā vadības padome noslēgusi darbu pie 2025.–2028. gada programmas izstrādes, un VPP MK rīkojuma projekts ir izskatīts Ministru kabineta sēdē (09.09.2025.). Ar kopējo finansējumu 6,2 miljonu eiro apmērā paredzēts atbalstīt 1) mūsdienu latviešu valodas attīstības un lietojuma izpēti, 2) latviešu valodas tehnoloģiju izpēti un attīstību, 3) lībiešu valodas pētnieciskās bāzes un digitālo resursu attīstību, 4) demogrāfijas, migrācijas un reemigrācijas procesu izpēti, 5) latviešu literatūras un poētikas izpēti valstiskās identitātes un iekļaujošas sabiedrības perspektīvā Latvijā un pasaulē un 6) latviskās identitātes izpēti.

¹¹ *Valodas politika valstī, sabiedrībā un indivīda dzīvē: vērtības, pienākumi, tiesības*. Seminārs un ekspertu diskusija 2025. gada 2. jūlijā, Izglītības un zinātnes ministrija. Pieejams: <https://www.izm.gov.lv/lv/valsts-valoda-0>

Zinātniskās institūcijas piedalās dažādos zinātnes atbalsta projektu konkursos un īsteno vairākus fundamentālo un lietišķo pētījumu projektus, ES un citu starptautisko finansējumu avotu atbalstītus projektus.

Valodas zinātniskās izpētes procesā iesaistās Latvijas zinātniskās un citas organizācijas : Latvijas Universitāte (Humanitāro zinātņu fakultāte, Matemātikas un informātikas institūta Mākslīgā intelekta laboratorija, Lībiešu institūts, Latviešu valodas institūts u. c. struktūrvienības), Rīgas Tehniskā universitāte (RTU Liepāja u. c. struktūrvienības), Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, Daugavpils Universitāte, Ventspils Augstskola, Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija, Latviešu valodas aģentūra, Valsts valodas centrs u. c.

Valodas standartizācija un normu avotu izstrāde

Nodrošināts tehniskais atbalsts un pielāgota Tezaurs.lv platforma *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcas* pilnveides vajadzībām: tā papildināta ar 6038 šķirkļiem (tostarp jaunvārdiem), rediģētas 22 092 leksēmas¹², precizētas 7934 nozīmes, pievienoti 70 805 piemēri, vairākām leksēmām pievienoti normatīvie komentāri.

Uzturēts un papildināts Latvijas Nacionālais terminoloģijas portāls (LNTP) termini.gov.lv. Valsts valodas centrs 2023. gadā izstrādāja 5026 terminu šķirkļus, 2024.gadā – 4376, savukārt 2025.gada I ceturksnī izstrādāts 2091 šķirklis. Portālā termini.gov.lv ik gadu tiek publiskoti vismaz 2000 terminu šķirkļu. Papildus LNTP tiek publiskas aktuālās terminoloģijas ziņas.

Lai veicinātu latviešu valodas dzīvotspēju un pašpietiekamību digitālajā telpā, Valsts valodas centrs (VVC) jau kopš 2019. gada sadarbojas ar Kultūras informācijas sistēmu centru, uzturot LNTP termini.gov.lv un nododot savus uzkrātos valodas datus mašintulkotāja Hugo.lv attīstībai. VVC ir paredzējis šo sadarbību paplašināt, veidojot tieslietu mašintulkošanas un valodas rīku projektu, kurā tieslietu resora iestādes iegūtu kvalitatīvus mašintulkošanas un valodas tehnoloģiju risinājumus. Vienlaikus šo iestāžu valodas resursi un dati tiktu uzkrāti un izmantoti šo valodas tehnoloģiju pilnveidošanai ilgtermiņā. VVC turpinās pilnveidot arī tā komisiju un apakškomisiju normatīvo regulējumu un rūpēsies par to, lai to lēmumi būtu atklāti un pārredzami, tādējādi ļaujot sabiedrībai ērti piekļūt informācijai par dažādiem valodas jautājumiem un lēmumiem.

Pēc Latvijas, kā arī Eiropas Savienības iestāžu, uzņēmumu un privātpersonu pieprasījuma, 2023.–2024. gadā un 2025. gada I ceturksnī sniegtas valodas konsultācijas (Latviešu valodas aģentūra: vairāk nekā 50 000 mutvārdu un elektronisko konsultāciju, izsniegtas 828 izziņas, izstrādāti 27 lingvistiskie

¹² leksēma - vārds ar visām tā formām un nozīmēm, vārds kā vārdnīcās atspoguļota vienība

atzinumi; Valsts valodas centrs: 778 konsultācijas). Regulāri papildināta publiski pieejamā “Valodas konsultāciju” datubāze valodaskonsultācijas.lv un “Citvalodu personvārdu atveides datubāze” personvarduatveide.lv.

Norit darbs Latvijas vietvārdu standartizācijā un datubāzes uzturēšanā, izstrādāta un 2023. gadā ieviesta jauna, pilnīgāka elektroniskās Vietvārdu datubāzes lietotne Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras darba vajadzībām. Latvijas vietvārdi pieejami datubāzē <https://www.lgia.gov.lv/lv/vietvardu-datubaze>.

Attīstīti valodas resursi digitālo tehnoloģiju jomā

Korpuss.lv platformā brīvi pieejami (arī kā atvērtie dati un publiska lietojumprogrammu saskarne – API) latviešu valodas, t. sk. latgaliešu rakstu valodas, teksta un runas korpusi ar izvērstu vienotās meklēšanas funkcionalitāti. Būtiski pieaudzis Nacionālās korpusu kolekcijas (NKK) apjoms (~3 miljardi tekstvienību) un dažādība, kas paver jaunas iespējas mūsdienīgu pētījumu valodniecībā veikšanai un lielo valodas modeļu izstrādei. NKK ir ietverti 37 korpusi, to izstrādē piedalījušās 13 institūcijas Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūta Mākslīgā intelekta laboratorijas pētnieku vadībā. Lielākā daļa NKK korpusu ir gramatiski marķēti un iekļauti vienotās meklēšanas sistēmā. Sabiedrības iesaistes iniciatīvas “Balsu talka” rezultātā izveidots latviešu valodas runas korpuss (<https://korpuss.lv/id/BalsuTalka>, vairāk nekā 200 stundu) un latgalisko izlokšņu runas (<https://korpuss.lv/id/BolsuTolka>, vairāk nekā 15 stundu) korpuss.

Valsts pētījumu projektā “Mūsdienu latviešu valodas izpēte un valodas tehnoloģiju attīstība” izstrādāts latviešu zīmju valodas lingvistiskā korpusa dizains un vadlīnijas. Izveidota un ieviesta šī korpusa izmēģinājuma versija.

Turpinās latgaliešu rakstu valodas pareizrakstības rīka lingvistiskās daļas izstrāde. Papildināts mūsdienu latgaliešu rakstu valodas korpuss (MuLa; <https://korpuss.lv/id/MuLa2022>). Izveidota korpusa platforma, saskarne angļu, latviešu un latgaliešu rakstu valodā: <https://mularkorpuss.rta.lv/>. Izveidots latgalisko izlokšņu runas atpazīšanas un transkripcijas rīks. Turpinās 2022. gadā iesāktā latgaliešu rakstu valodas tēzaura veidošana.

Latvijas Universitātes Lībiešu institūta izveidotajā portālā <https://livonian.tech/> pieejami lībiešu valodas elektroniskie resursi ikdienas lietotājam (vārdnīca, turpinās vārdnīcas leksēmu ieskaņošana un kartogrāfiskā materiāla pievienošana; tiek izstrādāti valodas apguves materiāli u. c.). Regulāri tiek papildinātas esošās datubāzes un izveidota lībiešu vietvārdu datubāze, kas publiski pieejama vietnē livonian.tech un balticmaps.eu, veikta vietvārdu kartēšana un izveidots un izdots lībiešu vietvārdu katalogs lietojumam oficiālajā saziņā. Izstrādāts brīvpieejas lībiešu valodas pareizrakstības pārbaudes rīks

(<https://livonian.tech/ka-lietot-libiesu-valodu-sava-viedierice/>). Lai nodrošinātu lībiešu valodas lietošanas iespējas viedierīcēs, izveidoti lībiešu valodas tastatūras draiveri *iOS* un *Android* sistēmām. Izstrādāts lībiešu valodas morfoloģiskais analizators, tiek veidots lībiešu valodas runas sintezators, kas tiek izmantots datu multiplicēšanai.

Tādējādi nodrošināta pastāvīga lībiešu valodas normēšana, regulāri tiek papildināts lībiešu valodas vārdu krājums un izstrādāti jauni vārdnīcas šķirklī. 2023. gadā izveidota Valsts valodas centra Lībiešu valodas ekspertu komisija, kas risina aktuālos jautājumus un iesaistās arī terminu izstrādē.

Pabeigta Latviešu valodas apguvēju korpusa (LaVA) un rīkkopas tā papildināšanai un pilnveidei izstrāde (<https://lava.korpuss.lv>), pabeigta arī tiešsaistes mācību platformas (<https://uzdevumi.riks.korpuss.lv>) izveide (A1, A2), izmantojot LaVA.

Valodas situācijas izpēte

Latvija ir viena no nedaudzajām Eiropas Savienības valstīm, kur regulāri tiek veikti sociolingvistiskie pētījumi un valodas situācijas monitorings (kopš 1990. gadiem). No 2004. gada regulāros valodas situācijas pētījumus veic Latviešu valodas aģentūra (LVA), pēc vienotas metodikas salīdzināmu datu ieguvei dokumentējot pārmaiņas nozīmīgākajās sociolingvistiskajās jomās. Valodas situācijas monitorings ir pamatpētījums valodas politikas rezultātu izvērtēšanai un turpmāko uzdevumu izvirzīšanai.

LVA laika posmā no 2023. līdz 2025. gadam veikusi vairākus pētījumus (pieejami: <https://valoda.lv/petijumi/sociolingvistika/>):

- 1) *Valodas situācija Latvijā. Sabiedrības aptaujas (2023) rezultāti*. LVA, 2024;
- 2) *Jauniešu valoda Latvijā: latviešu un angļu valodas prestižs, prasme un lietojums. Sociolingvistisks pētījums (2022–2024)*. LVA, 2024;
- 3) *Lietpratība latviešu valodā: kā mācīt un mācīties (2021–2024)*. LVA, 2025;
- 4) *Valsts valodas apguve jauniebraucēju mērķgrupā: vajadzības un pieredze (2024)*. LVA, 2025 (publikācija sagatavošanā).

Pētījumu rezultāti rāda kopīgu tendenci: pašlaik lingvistiskā attieksme ir noteicošais faktors valodas lietojuma paplašināšanā un valodas prasmju pilnveidē. Detalizētāk valodas situācija raksturota informatīvajā ziņojumā “Valsts valodas politikas pamatnostādņu 2021.–2027. gadam starpposma un plāna 2022.–2023. gadam īstenošanas novērtējums” (25-TA-1420).

Valodas situācijas objektīvai izvērtēšanai nepieciešams regulāri vākt datus par Latvijas iedzīvotāju dzimto valodu, valsts valodas prasmi un lietojumu

(lingvistisko attieksmi un uzvedību). Tā kā šobrīd tiek veikta un arī turpmāk tautskaite tiks veikta, izmantojot dažādu valsts reģistru datus, aktuāla problēma ir – kā regulāri un no visiem valsts iedzīvotājiem iegūt un apkopot informāciju par valodas(-u) prasmēm. Pašlaik Centrālā statistikas pārvalde (CSP) valodas jautājumus ir iekļāvusi divos regulāri veicamos apsekojumos (*Arējās migrācijas apsekojums*, *Pieaugušo izglītības apsekojums* (25–64 gadus veci iedzīvotāji)), tā ir informācija par ~1–2 % iedzīvotāju un nesniedz to dinamikas un valodu prasmju izpētes iespēju, ko piedāvāja tradicionāli veiktās tautskaites. Arī šis CSP veikums ir ļoti nepieciešams un vērtīgs, tomēr valstiskā līmenī jādomā par ilglaicīgu, pastāvīgu datu ieguvu un uzkrāšanu no visiem Latvijas iedzīvotājiem. Acīmredzot nepieciešams tiesisks regulējums, lai dati par dzimto valodu tiktu apzināti visā Latvijā – tas varētu notikt, informāciju par valodu prasmēm iekļaujot kādā no valsts reģistriem, piemēram, Fizisko personu reģistrā. [Vairāk sk. Mežs 2019]

Turpmāk aktuāla būs latviešu valodas pilnvērtīga klātesamība digitālajās tehnoloģijās, kas cieši saistīta ar valodas zinātnisku izpēti un attīstību. Tā kā liela nozīme ir nepārtrauktam darbam valodniecības nozaru attīstībā un valodas izpētē, nepieciešams novērst periodus, kad pētniecībai nav pieejams finansējums, plānojot ilgtspējīgas valsts pētījumu programmas un regulāru finansējumu nozarei. Valsts ieguldījums sekmē cilvēkresursu noturību un ataudzi zinātnē, garantē pastāvīgu pētniecības procesu un līdz ar to veicina pētījumu un to rezultātu ietekmi sabiedrībā un rīcībpolitikā.

Šādu pētījumu un apkopojumu izstrāde pamato valsts turpmāko politiku valsts valodas jomā, uz datiem balstīti lēmumi ir kvalitatīvi un kvantitatīvi objektīvāki un skaidrāki.

Lai nodrošinātu visu Latvijas iedzīvotāju vienlīdzīgas tiesības uz informācijas ieguvu, nepieciešams attīstīt vieglo valodu, kas ir atslēga uz atvērtu un mūsdienīgu sabiedrību.

Valodas politikas pedagoģiskais (izglītības) rīcības virziens

Pedagoģiskā darbības virziena pamatā ir valodas apguves process, sākot no valodas apguves iespēju un prasmju pilnveides nodrošināšanas, mācību materiālu sagatavošanas un pieejamības, metodikas attīstības līdz pedagogu sagatavošanai un valodas apguves procesa kvalitātes nodrošināšanai.

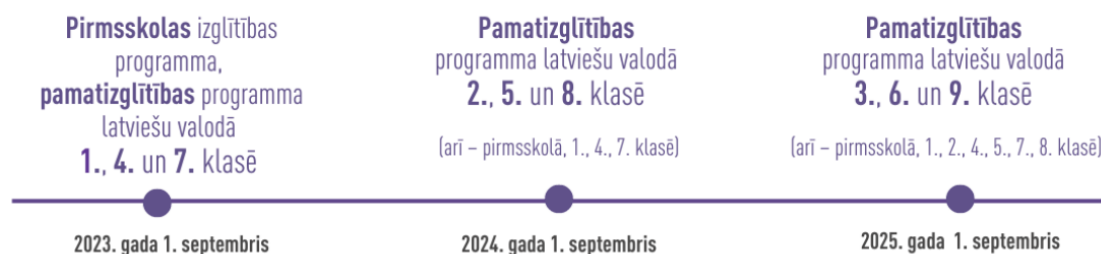
Lielākās pārmaiņas latviešu valodas apgūvē un lietojumā var sasniegt izglītības procesā. Valsts valodas politikas pamatnostādņu noteiktā apakšmērķa „Latviešu valodas vides paplašināšana un valodas resursu ilgtspēja” rezultātus līdz ar to nozīmīgi ietekmē pāreja uz vienotu skolu un mācībām latviešu valodā.

Kvalitatīvas izglītības ieguves ceļā iespējams nodrošināt, lai ikviens izglītojamais valsts valodu ne vien apgūst kā mācību priekšmetu, lieto kā mācībvalodu, bet arī izmanto ikdienā un ir spējīgs piedalīties demokrātiskas valsts dzīvē. Kā rāda valodas situācijas regulārie pētījumi [Valodas situācija 2020 u. c.], respondenti, kuri sākuši apgūt latviešu valodu pēc iespējas agrākā posmā, prot latviešu valodu labāk, viņiem veidojas pozitīva lingvistiskā attieksme.

Izšķirošais faktors valsts valodas stiprināšanā, sabiedrības divvalodības mazināšanā un latviešu valodas diskriminācijas novēršanā ir latviešu valoda izglītībā visiem [Skujiņa 2025].

Pāreja uz mācībām valsts valodā vienotas izglītības ieviešanā

2022. gada 29. septembrī Saeima pieņēma grozījumus Izglītības likumā un Vispārējās izglītības likumā, kas paredzēja pāreju uz mācībām tikai latviešu valodā trīs gadu laikā. Saskaņā ar grozījumiem likumos no 2023. gada 1. septembra izglītības process tikai valsts valodā tiek īstenots pirmsskolas izglītībā un pamatizglītības pakāpē 1., 4. un 7. klasē. No 2024. gada 1. septembra mācības tikai valsts valodā uzsāka 2., 5. un 8. klašu skolēni, bet no 2025. gada 1. septembra mācību process tikai latviešu valodā notiek arī 3., 6. un 9. klasēs.

Mācības valsts valodā: vienotas skolas ieviešana

No Izglītības likuma grozījumiem, kas iepriekš paredzēja mazākumtautību izglītības programmu īstenošanu, kā izglītības programmu īpašo veidu, tika izslēgts 41. pants “Mazākumtautību izglītības programmas” un visas normas, kas regulēja vispārējās izglītības iegūšanu mazākumtautību izglītības programmās. Tādējādi visās Latvijas izglītības iestādēs, tostarp privātajās, no 2025. gada 1. septembra vispārējās izglītības saturs ir jāapgūst valsts valodā. Lai nodrošinātu mazākumtautību izglītojamiem mazākumtautības valodas un kultūrvēstures apguvi, atbilstoši Latvijas Republikas Satversmes 114. pantam, mazākumtautībai piederošam bērnam tiek garantēta iespēja savu valodu un kultūrvēsturisko mantojumu apgūt interešu izglītības programmās. 2023. gada 1. septembrī stājās spēkā Ministru kabineta noteikumi Nr. 494 “Noteikumi par mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas paraugu un tās īstenošanas vadlīnijām” pirmsskolā un pamatzglītībā. Valsts un pašvaldības finansētā mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programma ir pieejama ikvienam bērnam.

Starptautiskās organizācijas ir ieteikušas uzraudzīt lēmuma par izglītības pāreju latviešu valodā ietekmi uz kvalitatīvas izglītības pieejamību. Īpaša uzmanība jāpievērš šo pasākumu ietekmei uz nacionālo minoritāšu bērnu izglītības rezultātiem, jo īpaši pirmsskolas un sākumskolas līmenī, kā arī bērniem ar īpašām izglītības vajadzībām. Iestādēm jānodrošina, ka vajadzības gadījumā attiecīgajiem skolēniem tiek sniegts pienācīgs atbalsts, tostarp izstrādājot atbilstošus izglītības materiālus, mācību metodiku un skolotāju apmācību, lai palīdzētu viņiem sasniegt izglītības mērķus.

Lai sekmīgi ieviestu vienotas skolas pieeju, izstrādāta pārejas īstenošanas ceļakarte jeb atbalsta pasākumu kopums skolotājiem un skolēniem: izveidotas divas IZM konsultatīvās padomes mazākumtautību izglītības jautājumos, sagatavota un publicēta metodiskā atbalsta un mācību literatūra, īstenoti pasākumi pedagogu profesionālo prasmju pilnveidei, īstenots skolu sadarbības pilotprojekts, organizēti valodas kursi skolotājiem, rīkotas adaptācijas un valodas prasmju pilnveides nometnes izglītojamiem u.c.

Aktuālās informācijas sniegšanai pedagogiem IZM tīmekļvietnē <https://www.izm.gov.lv/lv/pedagogu-profesionalas-kompetences-pilnveide-0> ir izveidota sadaļa par konkrētajā mācību gadā pieejamajiem kursiem un citām profesionālās pilnveides iespējām. Latviešu valodas aģentūra piedāvā arī konsultatīvu palīdzību pēc pieprasījuma: 2023. gadā sniegtas 16 tiešsaistes konsultācijas mācīšanās kopienas 447 skolotājiem atbalstam darbā lingvistiski neviendabīgā valodas vidē; 2024. gadā – 14 tiešsaistes konsultācijas 942 pedagogiem, 2025. gada 1. pusgadā – trīs tematiskās konsultācijas 251 pedagogam.

Pārejas laikā veikta vienotās skolas ieviešanas procesa uzraudzība, apzinātas problēmas un veikta datu analīze, lai noskaidrotu pirmsskolas un pamatskolas pedagogu un skolēnu vajadzības un nepieciešamo atbalstu. Kopumā pāreja uz mācībām valsts valodā vērtējama pozitīvi – izpratne par valsts valodas nozīmi sabiedrībā ir būtiski augusi. Pāreja skar visas izglītības pakāpes un tiek konsekventi īstenota.

Galvenie pašvaldībām risināmie jautājumi pārejā uz vienotu skolu bijuši: darbs ar izglītojamo vecākiem (87,4 %), atbalsta personāla trūkums (79,2 %), metodiskā darba nodrošināšana vienotas skolas ieviešanā (66,7 %). Kā norādīts aptaujāto pašvaldību izglītības pārvalžu atbildēs, zināmas problēmas izglītības iestādēs rada arī attiecīgas lingvistiskās vides trūkums, nepilnīgs metodiskais atbalsts un nepietiekama profesionālā sagatavotība, jāņem vērā arī projekta “Skola2030” īstenotā mācību pieejas maiņa (kompetenču izglītība).

Izglītības kvalitātes valsts dienests (IKVD) ir izvērtējis pārejas uz vienotu skolu (2024./2025. mācību gadā) norisi, apkopojis informāciju par pozitīvajām pārmaiņām skolu darbā, kā arī norādījis uz esošajiem trūkumiem.

Viens no galvenajiem veiksmīga darba nosacījumiem ir izglītības iestādes vadības prasme sekmīgi īstenot pārmaiņu vadību un izglītības iestādes vadītāja līderība – salīdzinājumā ar iepriekšējo mācību gadu te vērojami uzlabojumi. 88 % skolu ir saņēmušas kvalitātes vērtējumu „labi” (59 %) vai „ļoti labi” (29 %). Vienlaikus trīs izglītības iestādēs ir konstatēti atkārtoti būtiski trūkumi iestādes vadības darbā, ir identificētas 14 izglītības iestādes, kurās skolēniem atkārtoti ir nepietiekamas latviešu valodas zināšanas, lai sekmīgi turpinātu izglītības ieguvu profesionālajā izglītībā.

Joprojām daļā izglītības iestāžu jāturpina sistēmiski kontrolēt pedagogu valsts valodas prasmes. Kopš 2022. gada septembra, kad tika pieņemti Izglītības likuma grozījumi, paredzot pāreju uz vienotu skolu, Valsts valodas centrs ir konstatējis 220 pedagogus ar nepietiekamām valodas prasmēm. IKVD ir nosūtījis informāciju par 14 izglītības iestādēm, kurās mācību stundu vērošanā vai individuālās sarunās ar pedagogiem sākotnēji konstatēts, ka pedagogu valodas prasme varētu nebūt atbilstošā līmenī. Nav iespējams uzskatīt, ka izglītības iestādes vadītājs un vadības komanda nezina, ka konkrētā pedagoga valodas zināšanas nav pietiekamas. Vadītājs nav vēlējies veikt sistēmisku latviešu valodas prasmes pārbaudi. Tātad pilna atbildība par pedagogu valodas prasmes līmeņa neatbilstību ir jāuzņemas izglītības iestāžu vadītājiem.

Valodas apguve pieaugušajiem

Latvijā tiek nodrošināta valsts valodas apguve pieaugušajiem, t. sk. tiek izstrādāti un piedāvāti latviešu valodas kā svešvalodas apguves mācību materiāli un pilnveidota pedagogu profesionālā kompetence darbam ar pieaugušajiem

neformālajā izglītībā. Latviešu valodas kā svešvalodas apguve ir aktuāla gan etnodemogrāfiskās situācijas, gan globālu politisku notikumu ietekmes dēļ. Tā ir daļa no sabiedrības saliedētības un valsts valodas politikas horizontālajiem pasākumiem, ko nodrošina Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), Kultūras ministrija (KM), Labklājības ministrija (LM) un to pārraudzības institūcijas.

Latvijas pilsoņu, pastāvīgo iedzīvotāju un jauniebraucēju (imigrantu) nepietiekama valsts valodas prasme (vai neprasme) negatīvi ietekmē spēju sazināties un uztvert informāciju valsts valodā, tas krīzes situācijās varētu ietekmēt arī valdības iespēju efektīvi sazināties ar sabiedrību.

Pamatojoties uz Stratēģiskās vadības tematiskās komitejas 2024. gada 2. jūlija protokollēmumā Nr. 6 iekļauto uzdevumu, IZM ir izstrādājusi informatīvo ziņojumu *Par publisko pakalpojumu un institucionālās sistēmas pilnveidei ar mērķi stiprināt valsts valodas lietojumu* (tiesību akta lietas nr. 25-TA-1801). IZM piedāvā pieaugušo izglītības pakalpojumu kopumu, ietverot gan latviešu valodas kā svešvalodas apguves kvalitātes nodrošinājumu un uzraudzību, kvalificētu pedagogu sagatavošanu un profesionālo pilnveidi, kā arī latviešu valodas apguves nodrošinājuma iestrādi pieaugušo prasmju pārvaldības platformā stars.gov.lv kopējas informācijas ieguvei un valodas apguvēju uzskaiti. Vienotas latviešu valodas moduļa izstrāde un ieviešana sniegtu arī būtisku ieguldījumu latviešu valodas apguvei Latvijas diasporā, kā arī nodrošinātu piemērotākus apstākļus reemigrācijai.

Lai nodrošinātu valsts valodas apguves pieaugušajiem piedāvājuma kvalitāti, izmaksu caurskatāmību un informācijas apriti par valodas apguvējiem un mācību centriem, kas pretendē uz publiskā finansējuma saņemšanu, IZM ir sagatavojusi vairākus priekšlikumus:

- 1) izstrādāt latviešu valodas apguves moduli pieaugušo prasmju pārvaldības platformā stars.gov.lv;
- 1) izveidot vienotu pieteikšanās iespēju valodas apguves kursiem;
- 2) nodrošināt vienotu informācijas ieguvi par latviešu valodas apguves kursiem, kas tiek finansēti par publiskajiem līdzekļiem, t. sk. informāciju par valodas kursu piedāvājumu un valodas apguvēju uzskaiti;
- 3) nodrošināt latviešu valodas prasmes līmeņa diagnostikas testu pirms pieteikšanās kursiem (pašlaik šāda vienota risinājuma nav);
- 4) noteikt vienotus latviešu valodas kā svešvalodas apguves kvalitātes standartus - vienotas izglītības satura un pedagogu kvalifikācijas prasības, kā arī nosacījumus kvalitātes nodrošināšanai latviešu valodas kā svešvalodas apguves kursu organizētājiem un mācību procesa īstenotājiem pieaugušo izglītībā.

IZM turpina darbu pie latviešu valodas apguves pieaugušajiem procesa pilnveides. 2025. gada maijā izstrādātas un nodotas saskaņošanai jaunās profesionālās kvalifikācijas prasības - profesijas standarts *Latviešu valodas kā svešvalodas pedagogs*, un Latvijas Universitātes Senātā tika apstiprināts pirmā cikla profesionālās augstākās izglītības studiju programmas “Latviešu valodas kā svešvalodas skolotājs” licencēšanas ziņojums.

Informatīvā ziņojuma priekšlikumu ieviešanu paredzēts veikt ciešā sadarbībā ar Kultūras ministriju, Labklājības ministriju, Nodarbinātības valsts aģentūru un Sabiedrības integrācijas fondu -iestādēm, kas šobrīd ir latviešu valodas apguves pakalpojuma sniedzējas un publiskā finansējuma administrētājas.

Saskaņā ar Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņem 2021.-2027.gadam¹³ saliedētas sabiedrības politikas virsmērķis ir nacionāla, solidāra, atvērta un pilsoniski aktīva sabiedrība, kuras pastāvēšanas pamats ir Satversmē noteiktās demokrātiskās vērtības un cilvēktiesības, latviešu valoda un latviskā kultūrtelpa.

Pamatnostādņu virsmērķa sasniegšanas vispārīgais princips: iekļaujoša līdzdalība, kas ikvienam nodrošina iespējas iesaistīties valsts pārvaldībā un nodrošina plašu sabiedrības pārstāvniecību visā tās daudzveidībā, ir pamats zināšanu un prasmju apguvei, lai stiprinātu nacionālo identitāti, latviešu valodu, sociālo uzticēšanos, iedzīvotāju solidaritāti un sadarbību.

Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonds (PMIF) 2021.–2027. gada plānošanas periodā latviešu valodas mācības nodrošina trešo valstu pilsoņiem, tostarp patvēruma meklētājiem, bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu, kuras likumīgi uzturas Latvijā. No 2023. gada 1. jūlija līdz 2026. gada 30. jūlijam tiek īstenoti projekti PMIF aktivitātē „13.2. Trešo valstu pilsoņu iekļaušana vietējā sabiedrībā, veicinot latviešu valodas lietošanas un apguves iespējas”. Laikā no 2023. gada 1. jūlija līdz 2024. gada 31. decembrim projekta aktivitātē piedāvātajosursos latviešu valodu ir apguvušas 779 personas. PMIF aktivitātes „13.2. Trešo valstu pilsoņu iekļaušana vietējā sabiedrībā, veicinot latviešu valodas lietošanas un apguves iespējas” I posma īstenošana trupināsies līdz 2026. gada 30. jūlijam.

Kopš 2022. gada Kultūras ministrija sadarbībā ar Sabiedrības integrācijas fondu (SIF) nodrošina bezmaksas valsts valodas apguvi Ukrainas civiliedzīvotājiem. 2023.–2024. gadā mācības apmeklējuši 12 163 Ukrainas civiliedzīvotāji, tās sekmīgi pabeigusi 9 181 persona. 2025. gadā latviešu valodas apguves nodrošināšanai ir paredzēti divi projektu pieteikumu konkursi – pieaugušajiem un bērniem. Plānotais mācību dalībnieku skaits 2025. gadā ir līdz

¹³ Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņem 2021.-2027. gadam.

Pieejamas: <https://likumi.lv/ta/id/320841-par-saliedetas-un-pilsoniski-aktivas-sabiedribas-attistibas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>

6375 Ukrainas civiliedzīvotājiem. Atbalsts valodas apguvei un prasmju pilnveidei Ukrainas civiliedzīvotājiem būtu turpināms arī pēc 2025. gada.

Valodas kursi bez maksas tiek piedāvāti, izmantojot Eiropa Sociālā fonda, Patvēruma migrācijas un integrācijas fonda un valsts finansējumu. Atbilstoši mērķauditorijām un to vajadzībām kursus organizē, piemēram, Kultūras ministrija, Nodarbinātības valsts aģentūra, Sabiedrības integrācijas fonds, augstskolas u. c. Mācības piedāvā arī pašvaldības.

Cilvēkkapitāla attīstības padomes ietvaros Ekonomikas ministrija cieši sadarbojas ar Labklājības ministriju un Izglītības un zinātnes ministriju, lai nodrošinātu pieaugušo mācības atbilstoši darba tirgus vajadzībām, kur uzmanība tiek pievērsta valsts valodas mācībām dažādām mērķgrupām, lai tās veiksmīgāk varētu konkurēt darba tirgū. Līdzīgas iniciatīvas ir mērķētas ārvalstu darbaspēka un studentu integrēšanai, piedāvājot latviešu valodas kursus.

Savukārt latviešu valodas kā svešvalodas pedagogu pieaugušajiem profesionālo pilnveidi un mācību un metodiskos materiālus lielākoties nodrošina Latviešu valodas aģentūra.

Regulāri tiek sniegts atbalsts latviešu valodas kā svešvalodas apguvei ārvalstu augstskolās (līdzfinansēti lektori darbam astoņās augstskolās: Vašingtonas Universitātē (Sietlā, ASV), Kārļa Universitātē (Prāgā, Čehijā), Masarika Universitātē (Brno, Čehijā), INALCO (Nacionālais Austrumu valodu un civilizāciju institūts, Parīze, Francija), Tartu Universitātē (Igaunijā), Varšavas Universitātē (Polijā), Helsinku Universitātē (Somijā).

Lai sagatavotu latviešu valodas kā svešvalodas pedagogus darbam ar pieaugušajiem, no 2024. gada (līdz 2028. gadam) tiek īstenots Eiropas Sociālā fonda projekts „Latviešu valodas skolotāju izglītības programma darbam ar pieaugušajiem”. Projekta izpildītājs ir Latvijas Universitāte sadarbībā ar LVA. Plānotie rezultāti – izstrādāta (licencēta, aprobēta un īstenota) latviešu valodas kā svešvalodas studiju programma pieaugušajiem un sagatavoti 80 jauni latviešu valodas kā svešvalodas skolotāji. Šīs programmas absolventu darbs sekmētu jauniebraucēju latviešu valodas prasmi, līdz ar to arī integrāciju sabiedrībā, un veicinātu zināšanu apguvi par Latvijas vēsturi, demokrātijas vērtībām, tradīcijām un latvisko kultūrtelpu.

Īpaši aktuāla ir valsts valodas apguve jauniebraucējiem, kas Latvijā ieceļo no trešajām valstīm.

Lielāko īpatsvaru no visām personām, kam 2024. gadā piešķirtas pirmreizējās termiņuzturēšanās atļaujas (TUA), veido Ukrainas civiliedzīvotāji - 7004 personas. 2143 personas ir no Indijas, 1517 personas no Uzbekistānas, 451 jauniebraucējs ir no Krievijas, 377 – no Baltkrievijas, 255 – no Vācijas, 226

- no Azerbaidžānas, bet 104 – no Lietuvas.¹⁴ Personu ar pirmreizējām TUA valstiskās piederības rādītāji iezīmē ne tikai to, ka iebraucēju skaits valstī regulāri turpina pieaugt, bet arī to, ka iebraucēju izcelsmes valstis un iemesli, kāpēc tiek pieprasītas TUA, kļūst aizvien daudzveidīgāki, resp., valsts valodas apguves kontekstā tas iezīmē nepieciešamību ne tikai pēc piemērota valsts valodas apguves nodrošinājuma un iespējām, bet jo īpaši specifiskām valodas pedagogu profesionālajām prasmēm, strādājot dažādās auditorijās, kurās nav kopīgas starpvalodas, ir dažādas izglītības ieguves un mācīšanās prasmes. Ņemot vērā jauniebraucēju augošo statistiku, kultūru daudzveidību, valodu atšķirības, mācīšanās pieredzes dažādību, uzturēšanās mērķus u. c. faktorus, valsts valodas apguves jautājums uzskatāms par būtisku arī valsts drošības kontekstā.

Lai sekmētu latviešu valodas kursu kvalitāti un atbilstību mūsdienu valodas apguvēju vajadzībām, 2025. gadā tiek izstrādātas vadlīnijas latviešu valodas apguves kursu pieaugušajiem īstenošanai, t. sk. pārstrādātas un pilnveidotas latviešu valodas kā svešvalodas apguves mācību programmas A0–C2 prasmes līmeņa apguvei. Minētie pasākumi tiek īstenoti ar mērķi pilnveidot publisko pakalpojumu un institucionālo sistēmu un stiprināt valsts valodas lietojumu.

Latviešu valoda diasporā

Latviešu valodas apguves jautājumi valsts valodas politikā skatāmi ne tikai mācībvalodas vai svešvalodas apguves aspektā. Latviešu valoda ir arī etniskā mantojuma valoda diasporā. Diasporas politika iestrādāta Diasporas likumā¹⁵ un Plānā darbam ar diasporu 2024.–2026. gadam¹⁶. Tā ir atsevišķa politikas joma, kuras īstenošanā iesaistītas par valodas politiku atbildīgās institūcijas – IZM, Valsts izglītības attīstības aģentūra, Latviešu valodas aģentūra, izglītības iestādes un zinātniskās institūcijas, izmantojot piešķirtos valsts budžeta līdzekļus. Uzdevumos ietverti arī reemigrācijas atbalsta pasākumi. Vienots latviešu valodas apguves process attiecas arī uz reemigrantiem.

Etniskā mantojuma valodas saglabāšanu diasporā atbalsta Ārlietu ministrijas pakļautībā esošā Diasporas konsultatīvā padome (DKP). Tā ir padomdevēja institūcija, kuras mērķis ir veicināt saskaņotu diasporas politikas īstenošanu un tās ikgadējo prioritāšu noteikšanu, kā arī diasporas politikas novērtēšanu. DKP ietvaros kopš 2023. gada darbojas Latviešu valodas un izglītības darba grupa, kuras mērķis ir nodrošināt regulāru dialogu starp valsts iestādēm, diasporas organizācijām un nevalstiskā sektora pārstāvjiem, diasporas skolotājiem, mācībspēkiem, kā arī citiem jomas ekspertiem. Darba grupā tiek

¹⁴ <https://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika-uzturesanas-atlaujas-2024>

¹⁵ Diasporas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/302998-diasporas-likums>

¹⁶ Plāns darbam ar diasporu 2024.–2026. gadam. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/349324-plansdarbam-ar-diasporu-20242026-gadam>

pārrunāti jautājumi, kas ir saistīti ar latviešu valodas apguves iespējām un pieprasījumu diasporā (t. sk. reemigrantu vajadzības), tiek izstrādāti priekšlikumi diasporas latviešu skolu stiprināšanai. Turpmāk risināms jautājums par ārvalstu izglītības iestādēs oficiāli īstenoto latviešu valodas apguves mācību programmu un sasniegto rezultātu pielīdzināšanu valsts valodas prasmes pārbaudes līmeņiem.

Ārlietu ministrija arī īsteno ikgadēju diasporas atbalsta programmu. Kā viena no tās darbības prioritātēm ir pasākumi nacionālās identitātes stiprināšanai, tostarp latviešu valodas un kultūras mantojuma saglabāšana un popularizēšana diasporā. Laika posmā no 2023. gada līdz 2025. gada aprīlim tika atbalstītas gan diasporas skolu un organizāciju pārstāvju sanāksmes Apvienotajā Karalistē, Vācijā un Norvēģijā, gan Latvijas valsts svētku pasākumi diasporas skolās un organizācijās Eiropā un ārpus tās - Norvēģijā, Zviedrijā, ASV, Austrālijā, Vācijā, Dānijā, Apvienotajā Karalistē, Īrijā un Islandē, dzejas dienas Īrijā, Apvienotajā Karalistē, grāmatu svētki un bibliotēkas filiāles atklāšana Jaunzēlandē, diasporas skolu dzimšanas dienu svinības, sporta dienas, pašdarbības kopu - teātru, koru un deju kopu koncerti, meistarklases Vācijā, Austrijā, Apvienotajā Karalistē, Īrijā, Zviedrijā, Norvēģijā, Somijā, Brazīlijā un ASV, dziesmu svētki Kanādā, kultūras un jaunatnes dienas Austrālijā u.c. aktivitātes. Atsevišķi ar latviešu valodu saistīti atbalstītie pasākumi ir veltīti tieši diasporas bērniem un jauniešiem, piemēram, talantu konkursi, koncerti, nometnes, pašdarbības kopu meistarklases un izrādes.

Atbilstoši Plānā darbam ar diasporu 2024.–2026. gadam paredzētajam, tiek turpināts darbs latviešu valodas apguvē un kultūras saglabāšanā, vispirms jau nodrošinot atbalstu diasporas latviešu skolām. Sadarbībā ar diasporas nevalstiskajām organizācijām – Eiropas Latviešu apvienību un Pasaules Brīvo Latviešu apvienību – katru gadu tiek piešķirts līdzfinansējums vairāk nekā 60 diasporas latviešu skolām, izglītoti vairāk nekā 1800 bērnu un jauniešu, nodrošināta latviešu valodas apguve tiešsaistē vairāk nekā 300 diasporas skolēniem no 40 valstīm. Ikgadēji organizēti un līdzfinansēti daudzveidīgi latviešu valodas apguvi veicinoši un izglītojoši pasākumi diasporas izglītotājiem - vasaras skola, semināri klātienē un attālināti, konferences un informatīvi izglītojoši pasākumi diasporas vecākiem. Veikta mācību, informatīvo un metodisko materiālu, digitālo latviešu valodas apguves resursu izstrāde un nodrošināta to pieejamība diasporai, kā arī reemigrantiem.

Tāpat ik gadu tiek organizēti latviešu valodu popularizējoši konkursi diasporas bērniem, jauniešiem un pieaugušajiem, sniegts metodiskais atbalsts Latvijas skolotājiem darbā ar reemigrējušiem bērniem, organizēti tālākizglītības kursi un meistarklases.

Izstrādāta un ieviesta tālmācības programma diasporas skolotājiem “Latviešu valodas kā svešvalodas skolotājs” (pieci studiju moduļi, 200 akadēmiskās stundas), ko īsteno Latvijas Universitāte sadarbībā ar Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmiju un Rīgas Stradiņa Universitāti. Studiju programma

izveidota, lai nodrošinātu iespēju latviešu diasporas pārstāvjiem pilnveidot zināšanas un prasmes latviešu valodas kā mācību priekšmeta saturā un latviešu valodas un literatūras mācību metodikā. Iegūtās zināšanas tiek izmantotas darbā diasporas nedēļas nogales skolās, vasaras vidusskolās un nometnēs. 2023./2024. mācību gadā programmu absolvējuši 19 skolotāji, 2024./2025. mācību gadā – 23 skolotāji. Programma ieguvusi augstu novērtējumu.

Latgaliešu rakstu valodas apguve

2022. gadā 37% jeb 61,3 tūkstoši Latgales iedzīvotāju 18-69 gadu vecumā mājās un ikdienā lietoja latgaliešu valodu. Latvijā kopumā latgaliešu valodu lietoja 98,7 tūkstoši jeb 8% iedzīvotāju, liecina Centrālās statistikas pārvaldes 2022. gadā veiktais apsekojums “Pieaugušo izglītība”.¹⁷

Tiek sniegts atbalsts latgaliešu rakstu valodas apguvei neformālajā izglītībā, 2024. gadā nodarbības notikušas 46 skolās, 2025. gada pirmajā pusgadā latgaliešu rakstu valodas apguve notika 34 izglītības iestādēs (9 pašvaldībās). Savukārt 2025. gada otrajā pusē saņemti pieprasījumi un tiks nodrošināta latgaliešu rakstu valodas apguve vismaz 38 izglītības iestādēs.

Sākot ar 2016. gadu, Latviešu valodas aģentūra līdzfinansējusi Latgaliešu valodas, literatūras un kultūrvēstures skolotāju asociācijas rīkoto radošo metodisko nometni “Vosoruošona”.

Valodas apguvei sagatavoti elektroniski, video un citi materiāli. Īstenoti semināri un videolekcijas par latgaliešu tekstu un runas korpusu izmantošanas iespējām valodas apguvei un novadmācībai: https://ltg.korpuss.rta.lv/video_lekcijas/ (īstenotājs – Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija). Notikušas nodarbības pedagogiem par latgaliešu rakstu valodu un citiem jautājumiem.

Valsts valodas centra vietnē ir atjaunota un papildināta latgaliešu rakstu valodas konsultāciju lapa (sk. <https://www.vvc.gov.lv/lv/latgaliesu-rakstu-valodas-konsultaciju-apkopojums>) un latgaliešu rakstu valodas avotu un materiālu lapa (sk. <https://www.vvc.gov.lv/lv/latgaliesu-rakstu-valodas-avoti-un-materiali>). 2025. gadā Valsts valodas centrs publicējis divas atvērto datu kopas, kas izstrādātas Latgaliešu rakstu valodas apakškomisijā: “Valstu un iedzīvotāju nosaukumi latgaliski” un “Līvānu novada vietvārdu saraksts latgaliski” (pieejamas vietnē <https://www.vvc.gov.lv/lv/latgaliesu-rakstu-valodas-apakskomisija>, kā arī atvērto datu portālā data.gov.lv). Šīs datu kopas turpmāk regulāri tiks atjaunotas un papildinātas, turklāt datu kopu “Līvānu novada vietvārdu saraksts latgaliski” nākotnē paredzēts papildināt ar citu Latgales

¹⁷ Apsekojuma “Pieaugušo izglītība” rezultāti, 2022. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/izglitiba-kultura-zinatne/muzizglitiba/publikacijas-un-infografikas/15182>

novadu vietvārdiem un pārsaukt to par “Latgales novadu vietvārdu sarakstu latgaliski”.

Aktīvi darbojas latgaliešu kultūras ziņu portāls “Lakuga”, kas aplūko dažādus latgaliešu rakstu valodas jautājumus.

Lībiešu valodas apguve

Lībieši ir Latvijas pirmiedzīvotāji un otra pamattauta līdztekus latviešiem. Latvija ir viena no tikai trijām Eiropas Savienības dalībvalstīm, kurām ir sava oficiāli atzīta pirmiedzīvotāju kopiena un valoda. Tādējādi lībiešu valodas aizsardzība un attīstība ir noteikta gan likumos, kuros valsts ir uzņēmusies atbildību par lībiešu valodas, kultūras un identitātes saglabāšanu un attīstību, gan virknē Latvijas ratificētu starptautisko dokumentu, kuros noteiktas pirmiedzīvotāju tiesības.

Latvijas Universitātes Lībiešu institūts veic gan lībiešu valodas izpēti, gan īsteno un koordinē valodas apguvi, tā sekmējot pirmiedzīvotāju lībiešu valodas pastāvēšanu un pieejamību lībiešu valodas un kultūras kopienai, resp., nodrošinot valodas revitalizāciju. Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2025. gadā Latvijā ir 165 iedzīvotāji, kuri norādījuši, ka ir lībieši.¹⁸ Prioritāte ir bijusi lībiešu valodas apguves iespēju nodrošināšana – līdzās tradicionālajai 10 dienu vasaras nometnei 2024. gadā pirmo reizi tika organizēts lībiešu valodas apguves kurss lībiešu bērniem un jauniešiem hibrīdformātā (apvienojot tiešsaistes mācīšanās iespējas ar personisku mijiedarbību) ar mērķi nodrošināt valodas apguvi neatkarīgi no dzīvesvietas. Projekts īstenots ar IZM finansiālu atbalstu.

Tiek turpināta lībiešu valodas pratēju iesaistes programma lībiešu valodas lietojuma vides uzturēšanai, kas ļauj izmantot esošos resursus – cilvēkus, kuriem ir unikāla lībiešu valodas prasme. Turpinās lībiešu valodas pedagogu profesionāla pilnveide un sagatavošana, mācību programmu un nepieciešamo mācību materiālu izstrāde (sk. livonian.tech).

Turpmāk šī valodas rīcībpolitikas virziena īstenošanā nepieciešams turpināt iesākto pāreju uz izglītību tikai latviešu valodā pirmsskolā un pamatzglītībā. Lai nodrošinātu veiksmīgu mazākumtautību skolēnu integrāciju visās Latvijas skolās, nepieciešams turpināt pilnveidot un izdot mūsdienīgus mācību materiālus skolēniem, vadlīnijas un metodiskos līdzekļus skolotājiem.

¹⁸ https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_IR_IRE/IRE010/table/tableViewLayout1/

Paredzams, ka pieaugs latviešu valodas kā etniskā mantojuma valodas apguves nepieciešamība bērniem un jauniešiem diasporā un pieprasījums pēc latviešu kā svešvalodas apguves pieaugušo mērķgrupā migrācijas ietekmē.

Tas nozīmē arī pedagogu profesionālās pilnveides vajadzību nodrošināšanu. Lielāka uzmanība pievēršama ne vien tam, lai būtu pieejami bezmaksas latviešu valodas kursi visiem, bet arī digitālo mācību resursu izstrādei pašmācībai.

Ļoti svarīgs ir uzdevums nodrošināt kvalitatīvu latviešu valodas apguvi vispārizglītojošajās skolās. Pēdējā laikā lielāku uzmanību pievēršot latviešu valodas apguvei cittautiešiem, latviešu valodas apguve latviešiem palikusi otrajā plānā.

Sabiedrības līdzdalība un atbildība valsts valodas noturībā (sabiedrības iesaistes darbības virziens)

Valodas politikā sabiedrības iesaistes pasākumu centrā ir lingvistiskās attieksmes un uzvedības veidošana, sabiedrības izpratnes par valodu funkcijām valstī veidošana un atbilstoša novērtējuma sasniegšana. Valodas lietojuma noturības līmenis ir atkarīgs galvenokārt no valodas kolektīva spējas prioritāri lietot valsts valodu un no valodas politikas veidotāja un īstenotāja – valsts –, kas ir ietekmīgākais dalībnieks, konsekventas rīcības. Jāņem vērā, ka sabiedrības aizspriedumi un stereotipiski uzskati ir pamats valstij nelojālu viedokļu izplatībai, sabiedrības šķelšanai un valsts pamatvērtību apšaubīšanai Latvijā jau kopš neatkarības atgūšanas.

2023.–2025. gadā īstenoti daudzi pasākumi dažādām mērķgrupām – skolēniem, jauniešiem, jauniebraucējiem, reemigrantiem, diasporas pārstāvjiem, sabiedrībai kopumā –, lai iesaistītu un informētu par valodu hierarhiju, pozīcijām, valsts valodas lomu, valsts kultūrvēsturiskā un lingvistiskā mantojuma vērtību vienotas sabiedrības pastāvēšanā, jo ikvienam novadam, ikvienai lielai vai mazai kultūrtelpai ir sava nozīme Latvijas kopējās daudzveidīgās identitātes veidošanā. Valodas un kultūras savdabība ir sargājama un attīstāma.

Īpaša vērība tikusi pievērsta jauniešu iesaistei pozitīvas lingvistiskās attieksmes un uzvedības īstenošanā. Veidoti sadarbības pasākumi pedagogiem, reemigrantiem un viņu ģimenēm, diasporas pārstāvjiem; informatīvi un izglītojoši pasākumi, nodarbības, konkursi u. c. aktivitātes latviešu valodas, t. sk. latgaliešu rakstu valodas, un lībiešu valodas popularizēšanai, veidojot izpratni par Latvijas lingvistisko un kultūras mantojumu valstiskās pašapziņas nodrošināšanai.

Bagātas un koptas latviešu valodas lietojumu (arī latviešu kā dzimtās valodas runātāju kolektīvā) globālajā valodas vidē ietekmē angļu valodas straujā izplatība, prasmes pieaugums un prestižs. Turpinās krievu valodas un angļu valodas kā svešvalodu pozīcijas maiņa, turklāt angļu valodas prasmes vērtējums sabiedrībā ir ļoti augsts. Jaunākajā paaudzē (18–34 gadi) angļu valoda ir populārākā svešvaloda – to prot 81,2 % šīs grupas respondentu, bet krievu valodu kā svešvalodu šajā vecuma grupā prot tikai 54,1 % respondentu.

LVA pētījumā par jauniešu valodu [2024]¹⁹ secināts, ka angļu valodas prasmes nozīme salīdzinājumā ar citu svešvalodu prasmi sabiedrībā tiek vērtēta visaugstāk, kas liek secināt, ka angļu valoda tiek uzskatīta par valodu ar sociālu un ekonomisku vērtību, un angļu valodai ir nozīmīga loma jaunieša identitātes izveidē. Šajā vecumposmā angļu valoda var gūt virsroku pār latviešu valodu

¹⁹ Jauniešu valoda Latvijā: latviešu un angļu valodas prestižs, prasme un lietojums. Pieejams: https://valoda.lv/wp-content/uploads/2016/12/Jaunie%C5%A1u-valoda-Latvij%C4%81_Sociolingvistisks-p%C4%93t%C4%ABjums_2022-2024.pdf

vairākās sociolingvistiskajās jomās un funkcijās. Kaut arī, kā liecina pētījuma dati, latviešu valoda jauniešu vecumgrupā joprojām ir dominējošā valoda tās agrās apguves un lietojuma dēļ nozīmīgākajās sociolingvistiskajās jomās (izglītībā, saziņā ar ģimeni, skolotājiem un darba devējiem utt.), tomēr pozitīva lingvistiskā attieksme pret angļu valodas lietojumu un valodas lietojuma iespēju daudzveidība tuvina abas valodas lingvistiskajā hierarhijā. Pētījumā nav konstatēta negatīva lingvistiskā attieksme pret latviešu valodu, un jauniešiem nav raksturīga nevēlēšanās asociēties ar latviešu kultūru. Jāatzīst arī, ka, tuvojoties astoņpadsmit gadu vecumam, jaunieši vēl vairāk sāk apzināties latviešu valodas vērtību.

Sabiedrības iesaistē ļoti būtiska ir plašsaziņas līdzekļu loma. Plašsaziņas līdzekļi ir svarīga sociolingvistiskās darbības joma līdzās pārējām. Valodas lietojums plašsaziņas līdzekļos parāda arī valsts valodas un citu valodu faktisko stāvokli un reālo valodu hierarhiju valstī.

Plašsaziņas līdzekļi piedalās valsts valodas politikas īstenošanā gan kā platforma saziņai par attiecīgo valsts politiku, gan kā tās īstenošanas dalībnieks [Tollefson, Pérez-Milans 2018]. Valodas politikā plašsaziņas līdzekļi ar savu darbību tiešā veidā iesaistās oficiālās valodas statusa plānošanā un īstenošanā, apliecinot šīs sociolingvistiskās jomas augsto valstiskās nozīmības līmeni, medijs ir līdzeklis, kurš paaugstina (vai pazemina) valodas prestižu, veidojot runas kolektīva lingvistisko attieksmi un uzskatus [Cotter, Perrin 2017].

Lasīšanas veicināšana un citas programmas

Nemot vērā mūsdienu digitālās pasaules ietekmi uz sabiedrības lasītprasmi (īpaši jaunākajās vecumgrupās), lai sekmētu lasīšanas kultūru sabiedrībā, Latvijas Nacionālā bibliotēka (LNB) īsteno vairākas programmas – “Bērnu, jauniešu un vecāku žūrija”, “Nacionālās skaļās lasīšanas sacensības”, “Grāmatu starts”.

Programmās katru gadu vidēji tiek iesaistīti 32 000 bērnu, jauniešu un vecāku, interesentiem nodrošināta grāmatu kolekcijas latviešu valodā pieejamība. Lasīšanas aktivitātes notikušas vairāk nekā 850 bibliotēkās un 73 latviešu diasporas centros. LNB plāno turpināt lasīšanas veicināšanas programmas.

Latvijas literatūras gada balvas un Starptautiskās Jāņa Baltvilka balvas bērnu literatūrā un ilustrācijā, izvērtējot gada laikā tapušās literatūras izdevumus, popularizējot un apbalvojot sasniegumus literatūrā latviešu valodā, Starptautiskā Rakstnieku un tulkoātāju māja rūpējusies par minēto balvu ceremonijas norisi, ikgadēji nodrošinot Latvijas literatūras publicitāti un balvu pasniegšanu kopā 12 kategorijās, divus ar balvu saistītos lasījumu pasākumus, kā arī divus balvu pasniegšanas pasākumus.

Sagatavojot un atzīmējot pirmās grāmatas latviešu valodā izdošanas jubileju, LNB gan Rīgā, gan reģionos sākusi īstenot programmu „Latviešu grāmatai 500”, organizējot konferences, izstādes un daudzveidīgus pasākumus bibliotēkās.

Sabiedrības iesaiste valodas reģionālās un vēsturiskās savdabības saglabāšanā un uzturēšanā

Katrai latviešu vēsturiskajai zemei piederīgajai kopienai un katrai kultūrtelpai ir ne tikai tiesības, bet arī pienākums kopt un attīstīt savu kultūrvēsturisko vidi un kopējo identitāti, lai to saglabātu un nodotu nākamajām paaudzēm.²⁰

Pozitīvi vērtējamas akcijas, kur sabiedrība iesaistās dažādu pētnieciskām vajadzībām nepieciešamu datu apkopošanā. Tā, piemēram, izveidota jauna vietvārdu (t. s. vietvārdu talkas) pūlpakalpes vietne <https://vietvardi.lv>, kur iestrādāta arī vietvārda izrunas, vietas attēla ievietošanas un komentāru ieraksta funkcija. Līdz šim ar sabiedrības atbalstu reģistrēts gandrīz 10 000 Latvijas vietvārdu, kas ļauj apzināt ne tikai oficiāli piešķirtos vietvārdus, bet arī noteiktā teritorijā sarunvalodā lietotos nosaukumu variantus u. tml.

Savukārt apvidvārdu talkā ikviens tika rosināts izveidotajā pūlpakalpes vietnē <https://apvidvardi.lv> reģistrēt sev zināmos apvidvārdus jeb vārdus, ko lieto noteiktā reģionā un nesastop literārajā valodā. Vietnē sakrāts gandrīz 25 000 vārdu, un tā tiek aktīvi papildināta.

Turpinās sabiedrības iesaiste iniciatīvā „Balsu talka”. Rezultātā izveidots latviešu (<https://korpuss.lv/id/BalsuTalka>, vairāk nekā 200 stundu) runātās valodas korpuss. Savukārt runas korpusā <https://korpuss.lv/id/BalsuTolka> iekļauti teikumi latgaliešu rakstu valodā, tos ierunājuši latgalisko izlokšņu pratēji (ierunātais apjoms ir vairāk nekā 15 stundu).

Valodas svētki un citi izglītojoši pasākumi

Katru gadu ar plašu pasākumu ciklu tiek atzīmēti valodu svētki, kurus svin ne tikai Latvijā, bet arī Eiropā un pasaulē: *UNESCO* izsludinātā Starptautiskā dzimtās valodas diena 21. februārī, Eiropas Komisijas un Eiropas Padomes izsludinātā Eiropas valodu diena 26. septembrī un pēc Latvijas Republikas eksprezidenta Egila Levita ierosinājuma atzīmējamā Valsts valodas diena – 15. oktobrī. Šajos pasākumos ik gadu iesaistās vairāki tūkstoši Latvijas un diasporas bērnu un jauniešu, kā arī pieaugušo auditorija.

²⁰ Latviešu vēsturisko zemju likums, pieņemts 16.06.2021. pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/324253-latviesu-vesturisko-zemju-likums>

Lai sekmētu jauniešu pilsoniski aktīvu līdzdalību, tikuši īstenoti vairāki pasākumi skolās, vietējās kopienās ar lielu jauniešu līdzdalību – diskusijas, nodarbības, sarunas festivālā “Lampa” (par jauniešu valodu 2024. gadā un par latviešu valodas lietojumu 2025. gadā), 45 jauniešu valodas radošās darbnīcas Latvijas skolās par valodu konkurenci un mijietekmi “Nemot un dodot topu par citu! (Rainis)”, viesošanās skolās, pirmsskolās, augstskolās, radošo darbu konkursi u. c. gan klātienēs, gan tiešsaistes aktivitātes. Regulāri organizēti skolēnu radošo darbu konkursi, izdota 18. radošo darbu grāmata “Kas ir Tavs varonis šodien?”, 2025. gada 21. februārī Rīgas Latviešu biedrības namā notika skolēnu radošo darbu konkursa “Vārds, kas mīl, vārds, kas nogalina” laureātu apbalvošanas pasākums, skolēnu darbu radiolasījumi LR1, organizēta sabiedrības iesaistes akcija “Valoda smaids” (vards.valoda.lv) u. c. pasākumi.

Sagaidot Latvijas Republikas iestāšanās Eiropas Savienībā gadadienu, izveidota informatīvi izglītojoša materiālu kopa “20 gadi Eiropas Savienībā: Latvija un latviešu valoda” - izglītojošs video ar subtitriem latviešu un angļu valodā, viktorīna, metodiskais materiāls 7.–12. klašu skolēniem, atbalsta materiāls skolotājiem.

Valsts valodas centrs sadarbībā ar Ārlietu ministriju un Eiropas Komisijas Tulkošanas ģenerāldirektorātu ik gadu rīko konferenci “Latviešu valoda Eiropas Savienībā”, jo latviešu valoda ir arī viena no 24 oficiālajām Eiropas Savienības valodām. 2024. gadā organizēts semināru cikls “Latviešu valodas divdesmitgade Eiropas Savienībā”.

Valsts kultūrkapitāla fonds ik gadu sniedz atbalstu Latvijas Rakstnieku savienībai festivāla “Dzejas dienas” un “Prozas lasījumi” rīkošanai. Aptuveni 124 pasākumos notiek literatūras lasījumi latviešu valodā.

Šādi kopīgi pasākumi veicina integrāciju, sabiedrības saliedētību un visu Latvijā dzīvojošo mazākumtautību iesaisti.

Latviešu valodas loma publiskajā telpā

Valsts valodas prasme un valodas prasmes līmenis sabiedrībā kopumā ir pietiekams informācijas uztverei un turpina pieaugt²¹. Valodas lietojumu publiskajā telpā un attieksmi pret valsts valodu būtiski ietekmē plašsaziņas līdzekļi.

Spēcīgākais sabiedrības daļas, kuras pirmā valoda ir krievu valoda, uzskatu maiņas faktors ir Krievijas izraisītais karš Ukrainā, nevis sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu raidījumi krievu valodā vai kāds cits aspekts. “Latvijas patriotu skaits starp respondentiem ar krievu valodu ģimenēs nav mainījies, bet ir samazinājies Krievijas patriotu skaits, palielinājies Ukrainas patriotu skaits, kā

²¹ Skat. Mieriņa I., Koroļeva I., Krūmiņa M. Iedzīvotāju, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, aptauja par latviešu valodas jautājumiem. LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2025.
Skat. arī: Valodas situācija 2023 – *Valodas situācija Latvijā. Sabiedrības aptaujas (2023) rezultāti*.

arī to respondentu skaits, kas sevi neuzskata ne par vienas valsts patriotu. [...] kara kontekstā Krievijas saikne ar Latvijas iedzīvotājiem, kuru dzimtā valoda ir krievu valoda, samazinājusies, taču šajā grupā nav audzis arī patriotisms pret Latviju.” [Bērziņa 2023]

Nacionālajā drošības koncepcijā (2023)²² ir noteikts: “Iekšējās drošības pamatā ir saliedēta pilsoniskā sabiedrība ar vienotu izpratni par pamatvērtībām un vēlmi redzēt Latviju kā neatkarīgu, demokrātisku, tiesisku un Rietumu pasaulei piederīgu valsti. [...] Iekšējās drošības un saliedētas sabiedrības stiprināšanas nolūkā ir jāveicina sabiedrības vairākuma saliedēšana ap kopīgām vērtībām, kuru pamatā ir valsts neatkarība, tās piederība Rietumu pasaulei, latviešu valoda kā vienīgā valsts valoda un tāda vēstures izpratne, kas nosoda totalitāro režīmu veiktos noziegumus pret cilvēci, un analogisku vēstures notikumu atkārtosanos mūsdienās. Atbildīgajām valsts institūcijām ir jāturpina mērķtiecīgs darbs, lai mazinātu svešu režīmu atstātā mantojuma atrašanos Latvijas kultūrvidē.”

Ik gadu Valsts valodas centrs rīko akcijas “Latviešu valodai draudzīga vide” un “Latvijas mediju valodas balva”. Akcijas “Latviešu valodai draudzīga vide” mērķis ir noteikt, izvērtēt un apbalvot preču ražotājus un apkalpojošās sfēras uzņēmumus, kuri vislabāk atbilst apzīmējumam “latviešu valodai draudzīga vide” un kuri visprecīzāk ievēro Valsts valodas likuma un citu valsts valodas lietošanu regulējošo normatīvo aktu prasības. Akcijas ietvaros tiek vērtēti un apbalvoti uzņēmumi trīs kategorijās: preču ražotāji, pakalpojumu sniedzēji un tirdzniecības vietas.

2023. gadā akcijā “Latviešu valodas kvalitāte periodiskajā presē” no deviņiem balvas pretendentiem tika apbalvoti divi laureāti un četri veicināšanas balvu ieguvēji. Lai veicinātu sabiedrības iesaisti latviešu valodas vides kopšanā un paplašinātu akcijas tvērumu, Valsts valodas centrs 2023. gadā uzsāka sadarbību ar Nacionālo elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomi. Šīs sadarbības mērķis bija izveidot akciju, lai noteiktu, izvērtētu un apbalvotu ne tikai periodiskās preses izdevumus un interneta ziņu portālus, kuros lietota kvalitatīva latviešu valoda, bet arī elektronisko plašsaziņas līdzekļu raidījumu vadītājus un citus satura veidotājus, kuri lieto kvalitatīvu latviešu valodu. Sadarbības rezultātā 2024. gadā pirmoreiz norisinājās akcija “Latvijas mediju valodas balva”, kas tika rīkota sadarbībā ar Nacionālo elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomi. Akcijas norise turpinājās arī 2025. gadā, un tā ir paredzēta kā ilgtermiņa Valsts valodas centra un Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes projekts. Akcijai dalībnieki var pieteikties paši, bet tos var ieteikt arī fiziskas un juridiskas personas, kas ir attiecīgā plašsaziņas līdzekļa lasītāji, skatītāji vai klausītāji. 2024. gadā no septiņdesmit sešiem pretendentiem tika apbalvoti

²² Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/345911-par-nacionalas-drosibas-koncepcijas-apstiprinasanu>

vienpadsmit laureāti, astoņi veicināšanas balvu ieguvēji un viens simpātiju balvas ieguvējs, savukārt 2025. gadā no 205 pretendentiem tika apbalvoti divpadsmit laureāti, deviņi veicināšanas balvu ieguvēji, viens simpātiju balvas ieguvējs un viens mūža ieguldījuma balvas ieguvējs.

Latviešu valodas loma Latvijas mediju politikā

2024. gada 1. oktobrī Ministru kabinetā tika apstiprinātas Latvijas mediju politikas pamatnostādnes 2024.-2027. gadam²³, kurās galvenais uzsvars ir likts uz mediju neatkarības un drošības stiprināšanu, kā arī centieniem uzrunāt mazākumtautības latviešu valodā.

Lai veicinātu aktīvāku un plašāku valsts valodas lietošanu, nozīmīgi ir Latvijā dzīvojošās mazākumtautības mediju saturā uzrunāt latviešu valodā, lai sekmētu mazākumtautību piedalīšanos diskusijās par sabiedriski nozīmīgiem jautājumiem un veicinātu viņu piederības sajūtu Latvijai, atspoguļotu sabiedrības daudzveidību, iekļaujošas sabiedrības veidošanos un veicinātu vienotas, nevis divkopienas, sabiedrības pastāvēšanu. Tas attiecas gan uz sabiedriskajiem, gan komerciālajiem medijiem.

Sabiedriskajos medijos jāveido jauna pieeja satura veidošanai mazākumtautību auditorijām, mazinot krievu valodas dominanci mazākumtautību valodu vidū. Kopējā mediju ekosistēmā attīstāmas tādas iniciatīvas kā raidījumu veidošana latviešu valodas apgūšanas veicināšanai, vairojot mūzikas latviešu valodā īpatsvaru radio programmās, satura latviešu valodā iekļaušanu pamatā mazākumtautību valodās esošajos medijos un vairāk iesaistot mazākumtautību satura veidotājus satura radīšanā latviešu valodā. Mediju saturā jāveicina arī latgaliešu rakstu valodas kā latviešu valodas paveida un lībiešu valodas lietošana.

Latvijas mediju nozarei ir stratēģiska nozīme nacionālās drošības un Latvijas kultūrtelpas uzturēšanā un saglabāšanā, kvalitatīva un demokrātijas vērtībām atbilstoša mediju satura piedāvāšanā, ņemot vērā Latvijas sabiedrības intereses un spēcinošot latviešu valodu Latvijas kultūras un sabiedriski politiskajā vidē. Demokrātiska valsts balstās uz medijiem, kas pārstāv dažādas sabiedrības grupas un ļauj publiskajā telpā brīvi pastāvēt atšķirīgiem uzskatiem.

Viens no atbalsta mehānismiem stipras un daudzveidīgas Latvijas mediju vides saglabāšanai ir Mediju atbalsta fonda (MAF) darbība, kas paredz gan ikgadēju atbalstu sabiedriski nozīmīgas žurnālistikas veidošanai nacionālajos, reģionālajos un vietējos medijos, medijos latgaliešu rakstu valodā, diasporas medijos, gan veidojot ikgadēju institucionālu atbalsta mehānismu tām žurnālistikas un satura formām, kas ierobežotā tirgus apstākļos nav pelnošas, bet ir vitāli svarīgas ģeogrāfiskās un tematiskās daudzveidības saglabāšanai. MAF

²³ Latvijas mediju politikas pamatnostādnes 2024.-2027. gadam. Pieejamas: <https://likumi.lv/ta/id/355321-latvijas-mediju-politikas-pamatnostadnes-2024-2027-gadam>

mērķis ir atbalstīt medijus sabiedriski nozīmīga, informatīvi izglītojoša satura veidošanā un stiprināt nacionālo kultūrtelpu latviešu valodā, atbalstot nekomerciālas, sabiedriski nozīmīgas žurnālistikas radīšanu, valstisko apziņu, latvisko kultūrtelpu, kritisko domāšanu, veicinot mediju atbildīgumu, kvalitāti un sabiedrības saliedētību.

Sabiedrības lingvistiskā uzvedība

Valodas situācijas izpētes dati [CSP dati, LVA dati] pēdējos gados rāda, ka latviešu valodas prasme kvantitatīvi ir augsta (apm. 90 % prot latviešu valodu (neietverot rādītāju „ļoti vāji”), tās prasmes labāka kvalitāte pieaug jaunākajā paaudzē, kurā samazinās krievu valodas un pieaug angļu valodas pratēju īpatsvars, tāpat latviešu valodas prasme ir visbiežāk norādītā kādas valodas prasme (izņemot dzimto valodu), un no valodām, ko prot visi respondenti un kas nav viņu dzimtā valoda, latviešu valodu viņi prot vislabāk. Tieši jaunākās paaudzes grupā ir vērojami izglītības sistēmā pakāpeniski īstenoto pasākumu rezultāti: skolēni neatkarīgi no dzimtās valodas, vērtējot savu latviešu valodas prasmi ballu sistēmā (nevis valodas prasmes līmeņu sistēmā), 85 % gadījumu norādījuši, ka savas zināšanas latviešu valodā vērtē augstāk par sešām ballēm. Skolēniem ir pozitīva attieksme pret latviešu valodu un viņi neapšaubā latviešu valodas prasmes nepieciešamību. Tāpat arī pieaugušo respondentu grupā latviešu valodas prasme valsts iedzīvotājiem tiek uzskatīta par normu [CSP dati, LVA dati, Mieriņa 2025].

Attieksme pret valsts valodas lietojumu ir pozitīvāka tiem, kas ir jaunāki un kam ir augstāks valodas prasmes līmenis. Savukārt latviešu valodas lietojums jeb lingvistiskā uzvedība neatbilst valodas prasmei. Latvijā gadiem vērojams, ka latviešu valodu saziņā nelieto paši latvieši kā dzimtās valodas runātāji.

Ja komunikācijā saziņas partneris jūt, ka latviešu valoda sarunbiedram nav dzimtā valoda, latviešu valodā iesāktā saruna tiek turpināta citā valodā (biežāk krievu). Izplatīta šāda pāreja uz citu valodu ir publiskajās saziņas situācijās un sociolingvistiskās darbības jomās: joprojām pat valsts iestādēs ir liels skaits gadījumu, kad darbinieki nelieto latviešu valodu, pat ja pakalpojuma saņēmējs ir uzsācis sarunu latviski. Kā rāda LVA pētījuma dati [Valodas situācija 2023], krievu tautības respondenti daudz biežāk nekā latvieši uz latviski uzdoto jautājumu nesaņem atbildi latviešu valodā. Visretāk uz respondentu latviešu valodā uzdoto jautājumu atbilde latviski tiek saņemta Rīgā.

Arī sociolingvistiskajā pētījumā par starpkultūru komunikāciju Latvijā konstatēts, ka “lingvistiskajos kontaktos latvieši joprojām pielāgojas citai valodiskajai grupai – valodas izvēles modelī (arī - valodas izvēles paradigmā) šāda situācija parasti ir raksturīga minoritātei. Rietumu pasaules prakse liecina, ka cilvēki parasti izvēlas runāt tajā valodā, kurā viņi jūtas kompetentāki. Latvijā situācija divu valodu izvēlē ir atšķirīga: latvieši saziņā bieži izvēlas sarunas

partnera valodu, ja to prot. Valstsnācijas lingvistiskā uzvedība valodas izvēles situācijās ar pielāgošanos citas valodas runātājam arī liecina, ka joprojām neesam integrējušies Rietumeiropas telpā” [Skujiņa 2025].

2023. gada aptaujā [Valodas situācija 2023] 16,7 % respondentu, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, norādījuši, ka nav nekādu būtisku iemeslu, kas kavētu latviešu valodas lietošanu. Savukārt pārējie šīs grupas respondenti atzinuši, ka latviešu valodas lietošanu kavē nevis valodas neprasmē, bet gan citi faktori, piemēram, nav vēlmes, intereses, motivācijas runāt valsts valodā, citu tautību pārstāvju vai imigrantu klātesamība, krievu valodas vai citu valodu vide u. tml.

Turpmāk nozīmīgs uzdevums ir sekmēt latviešu valodas lietojuma pieaugumu, respektīvi, valsts valodas lietojumu atbalstošu lingvistisko uzvedību. Tas nozīmē valodas valstiskās vērtības, kā arī valodas daudzveidības un bagātības apzināšanos visā sabiedrībā.

Cits nozīmīgs ietekmes faktors ir globālā valodu konkurence, konkrētāk – angļu valodas arvien pieaugošā loma īpaši jauniešu valodā un zinātnē. Lielāka vērība būs veltāma latviešu valodai izglītības procesā, sekmējot koptas un bagātas valodas apguvi un lietojumu ikdienā. Tāpat latviešu valodas (t. sk. terminoloģijas) pilnvērtīga attīstība nav iespējama bez tās pilnvērtīga lietojuma zinātņu nozarēs. Nepārdomāta rīcība var atstāt atpakaļvērstas sekas – mazināsies to pētījumu skaits, kas sniedz ieguldījumu Latvijai nozīmīgās jomās un kas ne vienmēr var būt saistoši plašai pasaules zinātniskajai auditorijai.

Sabiedrības lingvistisko uzskatu, attieksmes un uzvedības nostiprināšana ir viens no sarežģītākajiem uzdevumiem valodas politikā.

Valsts valodas politikā iecerētais (īstenojamais)

Valodas politikas īstenošanu ietekmē dažādi apstākļi un faktori, kas veido valodas situāciju un kas ne vienmēr ir prognozējami. Visredzamākās ir izmaiņas imigrācijas tendencēs, kas pakļautas ģeopolitiskās un pasaules ekonomiskās situācijas attīstībai – uzskatāms piemērs tam ir Krievijas iebrukums Ukrainā un tā sekas. Pašlaik aktuāla ir **sistēmiska un konsekventa valsts valodas politikas principu ievērošana** visās sabiedrības darbības un valodas lietojuma jomās (t. sk. valsts komunikācijā ar sabiedrību, pakalpojumu jomā, uzņēmumos darba vidē un saziņā ar klientiem, sabiedriskā medija atbildība, valodas runātāju kolektīva pašapziņa). Ne tikai bēgļu un patvēruma meklētāju statistika, bet arī negatīvie dzimstības rādītāji liecina, ka arī turpmāk nozīmīgs būs valsts valodas apguves piedāvājums jauniebraucējiem, valodas prasmju pilnveide (paaugstināšana) citās mērķauditorijās. Valodas izpēte, koptas un bagātas valodas attīstība un lietojums, latviešu valodas tālāka iedzīvināšana digitālajā vidē un līdz ar to valodas datu pieejamība sabiedrībai – tās ir nepārtrauktas darbības jomas.

Jau veiktajiem grozījumiem likumos un normatīvo aktu prasībās potenciāli prognozējama pozitīva ietekme uz latviešu valodas lietojuma pieaugumu, šie grozījumi sniedz zināmas garantijas sabiedrībā un atstās pozitīvu ietekmi uz lingvistisko uzvedību. Jāatzīmē, ka šie grozījumi ir apliecinājums par valodas politikas kā horizontālas politikas īstenošanu, jo plaši tiek iesaistītas dažādas valsts darbības jomas. Taču tikai konsekventa iestrādāto normu ievērošana var sekmēt izmaiņas: arī līdz šim deklaratīvā jeb pārliecību līmenī atbalsts valsts valodai ir ticis izteikts daudzkārt, bet valodas politikas īstenošanu kavējusi nekonsekventa rīcība un prasību neievērošana (piemēram, pedagogu latviešu valodas nepietiekamu prasmju situācijās, dažkārt valsts pārvaldes publiskajā saziņā).

Līdz šim sasniegtais un īstenotais ir bijis pamatā spējai reaģēt uz straujām pārmaiņām un īstenot nepieciešamos pasākumus valsts valodas statusa stiprināšanā (piemēram, nodrošinot valodas apguvi Ukrainas bēgļiem, sniedzot atbalstu pārejā uz mācībām valodā, latviešu valodas iedzīvināšanā informācijas tehnoloģijas risinājumos u. tml.). Vienlaikus padarītais iezīmē nākamā valodas politikas īstenošanas perioda rīcības virzienus un darba uzdevumus.

Veicamie uzdevumi juridiskajā, valodas izpētes, izglītības jeb pedagoģiskajā un sabiedrības iesaistes rīcības virzienā iestrādāti Valsts valodas politikas pamatnostādņu rīcības plānā 2025.–2027. gadam.

- **Sistēmiska un konsekventa valsts valodas politikas īstenošana visās sabiedrības darbības un valodas lietojuma jomās** – uzdevums risināms tiešā sadarbībā ar valsts pārvaldi, tā izpildi ietekmē amatpersonu zināšanas

un izpratne par valodas politikas jautājumiem un lingvistiskā uzvedība, kas savukārt atstāj ietekmi uz sabiedrības rīcību un viedokli.

- **Normatīvo aktu pilnveide, lai nodrošinātu Latvijas Republikas Satversmē ietvertu latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas konstitucionālo pamatu.** Īstenojama atbilstoši konstatētajām problēmām un ņemot vērā aktuālās vajadzības. Uzmanība pievēršama valodas politiku ietekmējošo normatīvo aktu prasību izpildei un sabiedrības iesaistei, izglītošanai valodas statusa un hierarhijas jautājumos. Būtu nepieciešama tiesību aktu izvērtēšana ietekmes uz valsts valodu aspektā – līdzīgi kā tiek vērtēta tiesību aktu normu ietekme uz valsts budžetu, kā arī vēlama tiesību aktu pārskatīšana, lai identificētu normas, kas neatbilst Valsts valodas likumam. Veicināma arī likumu izpildes kontrole. Valodas situācijas objektīvai izvērtēšanai nepieciešams regulāri vākt datus par Latvijas iedzīvotāju dzimto valodu, valsts valodas prasmi un lietojumu (lingvistisko attieksmi un uzvedību). Pašlaik aktuāla problēma ir – kā regulāri un no visiem valsts iedzīvotājiem iegūt un apkopot informāciju par valodas(-u) prasmēm. Pašlaik CSP regulārie apsekojumi sniedz informāciju par 1-2% iedzīvotāju un nesniedz dinamiku
- **Pārejas uz mācībām valsts valodā konsekventa īstenošana un latviešu valodas apguves resursu (mācību materiālu, metodisko atbalsta materiālu u.c.) skolēniem, skolotājiem, vecākiem pilnveide un pieejamība.** Kaut arī pārejas process noslēdzas 2025./2026. mācību gada beigās, atbalsts pedagogiem, skolēniem un vecākiem būs nepieciešams ilgā laika posmā, ņemot vērā ne tikai vienotas skolas sistēmas ieviešanu, bet arī imigrācijas procesus.
- **Latviešu valodas kā svešvalodas vai etniskā mantojuma valodas apguves kvalitatīvs nodrošinājums Latvijā, ārvalstīs un diasporā, nodrošinot valodas apguves pieejamību arī reemigrantiem** – regulāri īstenojams pasākums, kas ietekmē latviešu valodas prasmes kvalitātes pieaugumu, palīdz nodrošināt latviešu valodas lietojuma paplašināšanos un ilgtspēju konkurencē ar prestižām pasaules valodām. Uzdevuma īstenošana skatāma kontekstā ar valodas apguves kursu pieaugušajiem piedāvājumu, kursu kvalitātes prasību ievērošanu, latviešu valodas prasmes līmeņa diagnostikas pakalpojuma digitalizāciju, latviešu valodas pedagogu pieaugušajiem sagatavošanu un mācību un metodisko materiālu izstrādi, resp., vienotas latviešu valodas apguves pieaugušajiem sistēmas izstrādi.
- **Pēctecīgs un nepārtraukts valsts atbalsts latviešu valodas attīstībai un lībiešu valodas revitalizācijai,** lai notiktu sistemātisks izpētes process un tiktu sekmēta pētnieku ataudze, tai skaitā lielāks atbalsts sabiedrības iniciatīvām valsts valodas politikas jomā.

- **Valodas spēja pastāvēt digitālajā pasaulē** iekļauj gan valodas kvalitātes aspektu, gan līdzvērtīgu valodas eksistenci e-vidē valodu konkurences apstākļos pasaulē. Latviešu valodas dzīvotspēja nākotnē ir cieši saistīta ar tās izmantošanu digitālajās tehnoloģijās, tostarp mākslīgā intelekta risinājumos. Valodai tehnoloģijās jābūt ietvertai ne tikai formāli, bet arī satura un kultūras aspektā. Nepietiekama valodas datu pieejamība pētniecībai vai to trūkums kavē mūsdienu informācijas tehnoloģijas risinājumu izstrādi un ieviešanu, valodas klātbūtni digitālajā telpā. Jāizstrādā valodas datu nodošanas juridiskie mehānismi, piemēram, no bibliotēkām vai valsts iestādēm u. tml.
- Sabiedrības izglītošana un iesaiste valsts valodas politikas jautājumu risināšanā, **pozitīvas lingvistiskās attieksmes un uzvedības, kā arī valstiskas pašapziņas stiprināšana**. Lai mainītu sabiedrības valodas paradumus, rīkojami iekļaujošas attieksmes veidošanas pasākumi, kas mudinātu latviešu valodas runātājus uzturēt valsts valodas lietojumu arī komunikācijā ar tiem, kuri valodu vēl tikai apgūst. Īpaši svarīga ir skolotāju loma šajā procesā. Nepieciešams stiprināt sabiedrības izpratni par valodas kā identitātes un valsts pamatvērtības nozīmi.

Literatūra

- Bērziņa, I. (2023). *Latvijas sabiedrības un valsts attiecības Krievijas-Ukrainas kara kontekstā*. Rīga: Latvijas Nacionālās Aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs. Pieejams: https://www.naa.mil.lv/sites/naa/files/document/I.Berzina_Latvijas_sabiedriba_%20un_valsts_attiecibas_Krievijas_Ukrainas_kara_konteksta.pdf
- Bondare, J., Kļava, G. *Jauniešu valoda Latvijā: latviešu un angļu valodas prestižs, prasme un lietojums. Sociolingvistisks pētījums (2022–2024)*. LVA. Red. Gunta Kļava, Inita Vītola. Rīga: Latviešu valodas aģentūra. Pieejams: <https://valoda.lv/petijumi/sociolingvistika/>
- Choudhry, S., Houlihan, E. C. (2021) *Official Language Designation: Constitution-Building Primer 20*. Strömsborg, Stockholm: International IDEA, 2021.
- Civitta (2023). *Pētījums par mediju un tehnoloģiju lietošanas paradumiem Latvijā un mediju vides attīstības tendencēm*. Pieejams: <https://www.neplp.lv/lv/media/6708/download?attachment>
- Cotter, C., Perrin, D. (eds.) (2017). *The Routledge Handbook of Language and Media*. Routledge.
- Grin, François (2022). Principles of integrated language policy. In: François Grin, László Marác, Nike K. Pokorn (eds.) *Advances in Interdisciplinary Language Policy*. Studies in World Language Problems. J. Benjamins Publishing Company, pp. 23–42.
- <https://likumi.lv/>
- <https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/>

<https://www.skola2030.lv/lv/par-projektu>

Informatīvā ziņojuma „Valsts valodas politikas pamatnostādņu 2021.–2027. gadam starpposma un plāna 2022.–2023. gadam īstenošanas novērtējums” projekts (25-TA-1420)

Kaplan, R. B., Baldauf, R. B. Jr. (2008). Language Policy and Planning in the Baltic States, Ireland and Italy: Some Common Issues. In: *Language Planning and Policy in Europe*, Vol. 3. The Baltic States, Ireland and Italy. Robert B. Kaplan, Richard B. Baldauf Jr. (eds.). Multilingual Matters Ltd, pp. 6–30.

Levits E. Valstsgriba. Idejas un domas Latvijai 1985–2018. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 555.lpp.

Mežs, I. Iedzīvotāju un latviešu valodas lietotāju skaits Latvijā: 1918–2018 un nākotnē. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*. Nr. 14. Rīga: LVA, 2019, 16.–26. lpp.

Mieriņa I., Koroļeva I., Krūmiņa M. Iedzīvotāju, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, aptauja par latviešu valodas jautājumiem. LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2025.

Osipova S. Valsts valoda kā konstitucionāla vērtība. *Jurista vārds*, 18.10.2011., Nr.42, 6.lpp.

Rodiņa, A., Bārdiņš, G. (2024). Valsts valoda Satversmes tiesas judikatūrā. *Jurista Vārds*, Nr. 22 (1340), 28.05.2024. Pieejams: <https://m.juristavards.lv/zurnals/285336-valsts-valoda-satversmes-tiesas-judikatura/>

Skujiņa V. (2025). Latviešu valodas diskriminācija un sabiedrības divvalodība Latvijā. Rīga: Latvijas Okupācijas muzeja biedrība.

Tollefson, J. W., Pérez-Milans, M. (eds.) (2018). *The Oxford Handbook of Language Policy and Planning*. Oxford University Press.

Valodas politika valstī, sabiedrībā un indivīda dzīvē: vērtības, pienākumi, tiesības. Seminārs un ekspertu diskusija 2025. gada 2. jūlijā, Izglītības un zinātnes ministrija. Pieejams: <https://www.izm.gov.lv/lv/valsts-valoda-0>

Valodas situācija 2023 – *Valodas situācija Latvijā. Sabiedrības aptaujas (2023) rezultāti*. Izdevumu sagatavoja: Gunta Kļava, Inita Vītola. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2024. Pieejams: <https://valoda.lv/petijumi/sociolingvistika/>

Vītola, I. Ko īsti saprotam ar valsts valodas politiku un saziņu latviešu valodā? *Ir*, 26.02.2025. Pieejams: <https://ir.lv/rubrika/viedoklis/ko-isti-saprotam-ar-valsts-valodas-politiku-un-sazinu-latviesu-valoda.179691>